

**SIEĆ
TOLERANCJI**

**FUNDACJA
WIEDZA LOKALNA**

Wizerunek mniejszości w polskich mediach społecznościowych

MAREK TROSZYŃSKI

Publikacja powstała w ramach projektu „Sieć tolerancji. Internetowa platforma antydyskryminacyjna” realizowanego w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy EOG.

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska

RECENZENCI RAPORTU:

**PROF. DR HAB. RAFAŁ PANKOWSKI, COLLEGIUM CIVITAS
DR MACIEJ KOKOCIŃSKI, UNIWERSYTET IM. A. MICKIEWICZA**

KOREKTA:

MAGDALENA KOPACZ

SKŁAD I OPRACOWANIE GRAFICZNE:

**POLA BIAŁKOWSKA
STUDIO UNIFORMA**

1. Wstęp 4

2. Przegląd wcześniejszych badań 7

2.1 Badania CBOS – Stosunek Polaków do innych narodów	7
2.2 Badanie dla Fundacji im. S. Batorego	15
2.3 Inne badania	21

3. Badanie dyskursu internetowego 27

3.1 Nota metodologiczna	27
3.2 Analiza komentarzy	32
3.2.1 <i>Mniejszość afrykańska</i>	32
3.2.2 <i>Mniejszość ukraińska</i>	35
3.2.3 <i>Mniejszość romska</i>	44
3.2.4 <i>Mniejszość żydowska</i>	47

4. Media społecznościowe w Polsce – różnice w postrzeganiu mniejszości. 53

Bibliografia 59

1 Wstęp

Prezentowana publikacja stanowi podsumowanie modułu badawczego realizowanego w ramach projektu „Sieć tolerancji. Internetowa platforma antydyskryminacyjna”. Jego celem była analiza dyskursu toczącego się w mediach społecznościowych, dotyczącego wybranych mniejszości.

Zespół projektu postanowił sprawdzić, co polscy internauci piszą na temat grup mniejszościowych. Interesowały nas dwa aspekty: nastawienie emocjonalne wobec mniejszości oraz tematy, które pojawiały się przy okazji tych dyskusji. Najważniejsze pytanie badawcze brzmiało: o czym się mówi, gdy pojawia się temat lub kontekst mniejszości.

W projekcie „Sieć tolerancji” ogniskujemy uwagę na sześciu mniejszościach – muzułmańskiej, LGBT, ukraińskiej, romskiej, żydowskiej i afrykańskiej. Raporty badawcze dotyczące każdej z nich dostępne są pod adresem <http://www.siectolerancji.pl/modul-badawczy>. W poniższej publikacji skupiamy się na czterech grupach: Ukraińcach, Romach, Żydach i Afrykanach.

Media społecznościowe rozumiane są tu jako cyfrowe kanały komunikacji wykorzystujące globalny Internet, które umożliwiają odbiorcy łatwe (bez technologicznej bariery wejścia) tworzenie komunikatów. W literaturze przedmiotu mówi się o tzw. treściach tworzonych przez użytkowników (ang. *user-generated content* – UGC)¹. W praktyce są to najpopularniejsze platformy komunikacji, takie jak Facebook, Twitter, fora internetowe.

Warto pochylić się nad analizą treści tekstów umieszczanych w mediach społecznościowych, ponieważ wraz z pojawieniem się cyfrowego kanału komunikacji objawił się nowy rodzaj danych niewytworzonych przez badaczy, dostępny każdemu zainteresowanemu. Opinie w mediach społecznościowych to nie są odpowiedzi na pytania: „a co Pan/Pani sądzi o Romach”, tylko głosy ludzi, którzy odczuwają potrzebę podzielenia się swoimi opiniami, przemyśleniami, frustracjami i zachwytyami.

I choć współczesna kultura nazywana jest kulturą obrazu, a w Internecie pojawiają się kolejne serwisy pozwalające na publikację zdjęć czy wideo, to jednak tekst pozostaje głównym sposobem przekazywania informacji w nowych mediach. Mamy zatem opinie, przekonania, głosy w dyskusji – tworzone przez „zwykłych” Polaków, które możemy łatwo zebrać, zagregować i przeanalizować. Dzięki temu możliwe staje się odwzorowanie popularnych wśród polskich internautów sposobów wypowiedzania się o mniejszościach.

Bogactwo danych jest marzeniem każdego badacza. Jednak wraz z rozwojem Internetu, a w szczególności mediów społecznościowych, stało się jasne, że objętość dostępnego materiału przerasta to wszystko, co dostarczały nam tradycyjne media (prasa, radio i telewizja). Dlatego analizę ograniczyliśmy do próby opisu tekstów i ich tematyki. Obecna w naukach społecznych teza o „zanikaniu autora” w mediach cyfrowych (prze staje być ważne, kto napisał dany tekst, autor jest anonimowy lub posługuje się pseudonimem) pozwoliła nam na utworzenie jednego zbioru tekstów bez różnicowania na twórców i miejsce pochodzenia.

Oczywiście takie potraktowanie komunikacji prowadzić musi do uproszczeń. To nie jest sfera publiczna jako taka. To tylko głosy poszczególnych internautów i to najczęściej tych najbardziej zaangażowanych w debatę. Zatem trudno tu mówić o głosie polskiego społeczeństwa, przeświadczeniach Polaków czy jakiegokolwiek innej formie reprezentatywności.

¹ Dominik Batorski, *Polacy wobec technologii cyfrowych – uwarunkowania dostępności i sposobów korzystania*, *Diagnoza Społeczna 2013, Warunki i Jakość Życia Polaków – Raport*, [Special issue], *Contemporary Economics*, 7, 2013, s. 317.

Nie zmienia to faktu, że przedstawiona została tu analiza realnych wypowiedzi dotyczących mniejszości, tekstów, które dotarły do setek tysięcy Polaków i choćby z tego względu stały się znaczącym elementem debaty związanej z tym tematem. Warto przyrzeć im się bliżej.

2 Przegląd wcześniejszych badań

Przystępując do analiz wypowiedzi internautów na tematy mniejszości, warto opisać kontekst społeczny, czyli to, w jaki sposób Polacy postrzegają mniejszości, jaki jest nasz stosunek do mowy nienawiści oraz do stereotypów na temat mniejszości. Z tej przyczyny wydaje się konieczne przywołanie wcześniejszych badań, prowadzonych przez inne podmioty z zastosowaniem odmiennych narzędzi.

2.1 Badania CBOS – Stosunek Polaków do innych narodów

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznych od ponad 20 lat bada stosunek Polaków do innych narodów.

Stosunek Polaków do innych narodów 2015

Badanie przeprowadzono w dniach 8–14 stycznia 2015 roku w ramach projektu „Aktualne problemy i wydarzenia” na liczącej 1005 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski². Zastosowano metodę wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganych komputerowo (CAPI, Computer Assisted Personal Interviewing). Polaków zapytano o stosunek do 32 narodów i grup etnicznych.

Badanie zrealizowano według powtarzalnej metodologii. Respondenci oceniali na skali siedmiopunktowej, w jakim stop-

² *Stosunek do innych narodów*, Komunikat CBOS nr 14/2015, Warszawa 2015: Centrum Badania Opinii Społecznej.

niu darzą dany naród sympatią bądź też są mu niechętni. Uzyskane wyniki przedstawiono w formie zagregowanej do trzech kategorii: sympatii (na skali punkty od +1 do +3), obojętności (0) i niechęci (od -1 do -3), ukazując w ten sposób zasięg sympatii i antypatii do poszczególnych narodów. Dla pełniejszej informacji posłużono się wartościami średnich, które dodatkowo pokazują natężenie sympatii bądź niechęci. Przy obliczaniu średnich badacze z CBOS-u uwzględnili jedynie odpowiedzi respondentów deklarujących określony stosunek do danego narodu, pominięto natomiast odpowiedzi osób, które nie miały zdania na ten temat³. Rozkład sympatii i antypatii pokazuje poniższa tabela.

³ tamże, s. 1

Tabela 1. Rozkład sympatii i antypatii

LP	Narody (uszeregowane według malejącego zasięgu sympatii)	Jak by Pan(i) określił(a) swój stosunek do innych narodów?				średnie*
		sympatia	obojętność	niechęć	trudno powiedzieć	
		w procentach				
1	Włosi	51	30	11	8	0,92
2	Czesi	50	30	14	6	0,80
3	Hiszpanie	49	29	12	10	0,86
4	Anglicy	48	30	15	7	0,71
5	Słowacy	48	32	12	8	0,80
6	Szwedzi	46	29	14	11	0,74
7	Amerykanie	44	31	17	8	0,68
8	Francuzi	44	32	16	8	0,66
9	Węgrzy	44	32	14	10	0,73
10	Holendrzy	43	31	15	11	0,70
11	Niemcy	43	30	22	5	0,46
12	Irlandczycy	42	31	15	12	0,66
13	Szwajcarzy	42	32	14	12	0,71
14	Austriacy	41	33	16	10	0,58

15	Japończycy	40	30	18	12	0,55
16	Belgowie	39	35	14	12	0,61
17	Chorwaci	39	31	18	12	0,51
18	Grecy	39	33	18	10	0,53
19	Ukraińcy	36	26	32	6	0,11
20	Litwini	34	33	22	11	0,35
21	Bułgarzy	32	32	25	11	0,24
22	Gruzini	32	30	25	13	0,30
23	Estończycy	29	33	21	17	0,29
24	Białorusini	28	32	29	11	0,06
25	Żydzi	28	30	32	10	-0,08
26	Chińczycy	27	32	29	12	0,00
27	Wietnamczycy	25	29	31	15	-0,09
28	Turcy	23	29	36	12	-0,24
29	Rosjanie	22	23	50	5	-0,60
30	Rumuni	21	26	43	10	-0,49
31	Palestyńczycy	20	27	36	17	-0,40
32	Romowie (Cyganie)	18	18	58	6	-0,93

* Średnie mierzone na skali od +3 do -3

Źródło: Tamże, s. 2.

Pierwszą mniejszością, na którą warto spojrzeć, są Romowie. Według tego badania stanowią grupę, którą najmniej Polaków darzy sympatią, a jednocześnie najwięcej Polaków deklaruje wobec niej niechęć. Dodatkowo najmniejsza grupa badanych, w porównaniu do innych narodów, wyraża postawę obojętną.

Gdy przeanalizujemy zmiany opinii Polaków na przestrzeni 20 lat, to przede wszystkim widać spadek postaw nie-

chętnych. Jednak w odniesieniu do ogólnego trendu, jakim jest wzrost otwartości społeczeństwa polskiego (widoczny w kolejnych badaniach CBOS-u), to spadek niechęci wobec Romów jest bardzo powolny, i w dodatku fluktuuje w kolejnych latach. I tak najmniejszy poziom niechęci mogliśmy zaobserwować w roku 2010, kiedy to taki stosunek do Romów deklarowała mniej niż połowa Polaków. Wtedy też odnotowano najwyższy poziom sympatii – wyrażał ją prawie co czwarty badany.

Pomiar z roku 2015 mówi nam, że 18% polskiego społeczeństwa wyraża sympatię, 18% postawę obojętną, a 58% niechęć wobec Romów. W ciągu ostatniego roku średnia ocen naszego stosunku do tej mniejszości (przypomnijmy: na skali od -3 do 3) nieznacznie spadła i wynosi aktualnie -0,93. Jest to wartość najniższa dla wszystkich badanych grup.

Tabela 2. Zmiany dotyczące sympatii wyrażanej wobec Romów.

rok	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'10	'11	'12	'13	'14	'15
respondenci w procentach	-	6	10	12	10	10	13	17	15	16	15	13	14	14	21	23	22	24	20	20	18

Źródło: Na podstawie *Stosunek do innych narodów*, Komunikat CBOS nr 14/2015, op. cit.

Tabela 3. Zmiany dotyczące niechęci wyrażanej wobec Romów

rok	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'10	'11	'12	'13	'14	'15
respondenci w procentach	-	75	73	70	71	69	64	56	60	61	56	65	58	59	51	47	49	50	52	55	58

Źródło: Na podstawie: *Stosunek do innych narodów*, Komunikat CBOS nr 14/2015, op. cit.

Przechodząc do kolejnej mniejszości – Żydów – wszystkie trzy kategorie: „sympatia”, „obojętność” i „niechęć” rozkładają się niemalże równo (28%, 30%, 32%). Jednak średnia opinii, opisana w ostatniej kolumnie tabeli, jest mniejsza od zera, co wskazuje na utrzymywanie się przewagi opinii negatywnych.

W przypadku mniejszości tak bardzo zakorzenionej w polskiej kulturze, i co za tym idzie – często stereotypizowanej, szczególnie ważny wydaje się opis rozkładów opinii na przestrzeni lat.

Tabela 4. Zmiany dotyczące sympatii wyrażanej wobec Żydów

rok	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'10	'11	'12	'13	'14	'15
sympatia w %	15	17	25	26	28	19	19	19	23	21	18	20	20	23	34	31	31	33	28	29	28

Źródło: Na podstawie: *Stosunek do innych narodów*, Komunikat CBOS nr 14/2015, op. cit.

Analizując tabelę pokazującą zmiany w odsetku Polaków deklarujących sympatię do Żydów, widzimy wyraźne fluktuacje ze szczytami (największymi wskazaniami sympatii) w latach 1997 i 2012. Jednocześnie można zauważyć, że od momentu rozpoczęcia pomiaru, czyli roku 1993, odsetek Polaków deklarujących swoją sympatię do Żydów wzrósł od 15 do 28%.

Tabela 5. Zmiany dotyczące niechęci wyrażanej wobec Żydów

rok	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'10	'11	'12	'13	'14	'15
niechęć w %	51	47	45	41	41	48	49	47	46	47	45	40	45	40	32	27	31	29	34	33	32

Źródło: Na podstawie *Stosunek do innych narodów*, Komunikat CBOS nr 14/2015, op. cit.

Podobnie przebiega trajektoria niechęci Polaków jako społeczeństwa do Żydów. Zaczynając od 51% w roku 1993, osiąga 27% w roku 2010, by w najnowszym pomiarze zanotować 32%.

Na podstawie badania CBOS-u można wysnuć dwa wnioski:

- na przestrzeni 20 lat nastąpiła poprawa stosunku Polaków do Żydów – wzrost sympatii i coraz mniej osób deklarujących niechęć;
- jednocześnie obserwujemy falowanie nastrojów na przestrzeni poszczególnych lat.

Stosunek Polaków do innych narodów 2016

Wyniki badania z 2015 roku możemy zestawić z najnowszym pomiarem, który ukazał się przed publikacją niniejszego raportu.

W ramach projektu „Aktualne problemy i wydarzenia” CBOS przeprowadził kolejną falę badania „Stosunek Polaków do innych narodów”. Badanie przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 2-9 marca 2016 roku na liczącej 1034 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. Zapytano Polaków o stosunek do 27 narodów i grup etnicznych⁴.

Podobnie jak w roku 2015, respondenci oceniali narody na skali siedmiopunktowej. Dla pełniejszej informacji posłużono się wartościami średnich, które dodatkowo pokazano natężenie sympatii bądź niechęci. Przy obliczaniu średnich badacze z CBOS-u uwzględnili jedynie odpowiedzi respondentów deklarujących określony stosunek do danego narodu, pominięto natomiast odpowiedzi osób, które nie miały zdania na ten temat.

⁴ *Stosunek do innych narodów*, Komunikat CBOS nr 53/2016, Warszawa 2016: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Tabela 6. Stosunek Polaków do innych narodów

	narody	Stosunek Polaków do poszczególnych narodów. Średnie na skali od -3 (maksymalna niechęć) do +3 (maksymalna sympatia)		
		2015	2016	Różnica
1	Amerykanie	0,68	0,58	-0,10
2	Anglicy	0,71	0,61	-0,10
3	Austriacy	0,58	0,45	-0,13
4	Białorusini	0,06	-0,12	-0,18*
5	Bułgarzy	0,24	0,01	-0,23*
6	Chińczycy	0,00	-0,10	-0,10
7	Czesi	0,80	0,72	-0,08
8	Francuzi	0,66	0,53	-0,13*
9	Grecy	0,53	0,24	-0,29*
10	Hiszpanie	0,86	0,64	-0,22*

11	Holendrzy	0,70	0,53	-0,17*
12	Japończycy	0,55	0,40	-0,15*
13	Litwini	0,35	0,13	-0,22*
14	Niemcy	0,46	0,20	-0,26*
15	Romowie	-0,93	-1,33	-0,40*
16	Rosjanie	-0,60	-0,71	-0,11
17	Rumuni	-0,49	-0,73	-0,24*
18	Słowacy	0,80	0,75	-0,05*
19	Szwedzi	0,74	0,52	-0,22*
20	Turcy	-0,24	-0,63	-0,39*
21	Ukraińcy	0,11	-0,18	-0,29*
22	Węgrzy	0,73	0,63	-0,10
23	Wietnamczycy	-0,09	-0,22	-0,13
24	Włosi	0,92	0,74	-0,18*
25	Żydzi	-0,08	-0,32	-0,24*

* Różnice średnich istotne statystycznie na poziomie 0,05.

Źródło: *Stosunek do innych narodów*, Komunikat CBOS nr 53/2016, op. cit., s. 6.

Spójrzmy na wskazania dla kolejnej mniejszości – Ukraińców. Średnia ocena dla tej grupy zmniejszyła się w ciągu ostatniego roku w sposób znaczący – o 0,29 pkt średniej, co stanowi jeden z największych spadków w roku 2016. Nie jest to spadek tak radykalny, jak w przypadku opinii o Romach (spadek o 0,4) czy Turkach (o 0,39), ale wielkość jest statystycznie istotna.

Analizując zmiany opinii Polaków na przestrzeni 20 lat, przede wszystkim widać spadek postaw niechętnych wobec mniejszości ukraińskiej. W odniesieniu do ogólnej tendencji, jaką jest wzrost otwartości społeczeństwa polskiego (widoczny w kolejnych falach badania CBOS-u), to stosunek do Ukraińców w ostatnich 10 latach fluktuował wokół postawy neutralnej (0). Jednak kiedy sięgniemy do wcześniejszych wyników, to wyraźnie

widać poprawę nastawienia Polaków do wschodnich sąsiadów. Omawiana średnia ocen na początku lat 90. minionego wieku bliska była -1,5, co sytuowało Ukraińców jako najbardziej nielubianych sąsiadów.

Pomiar z roku 2016 mówi nam, że 27% polskiego społeczeństwa wyraża sympatię, 18% postawę obojętną, a 58% niechęć wobec Ukraińców.

Tabela 7. Zmiany dotyczące sympatii wyrażanej wobec Ukraińców

narody	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16
Ukraińcy	12	9	14	16	15	13	16	19	22	19	29	23	24	25	34	34	32	32	31	34	36	27

Źródło: Na podstawie *Stosunek do innych narodów*, Komunikatu CBOS nr 53/2016, op. cit.

Widzimy, że odsetek Polaków deklarujących sympatię dla Ukraińców zwiększył się z 9% w roku 1994, do 36% w roku 2015. Jeśli chodzi o deklarowaną niechęć, to nastąpiła zmiana z 63% w roku 1995 do 32% w roku 2015. Zatem pomimo wskazania zmiany trendu w roku 2016 deklarowane nastawienie do Ukraińców na przestrzeni ostatnich 20 lat znacząco się poprawiło.

Tabela 8. Zmiany dotyczące niechęci wyrażanej wobec Ukraińców

narody	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16
Ukraińcy	65	66	63	60	60	59	58	49	48	51	34	50	42	39	31	29	33	32	33	33	32	34

Źródło: Na podstawie: *Stosunek do innych narodów*, Komunikatu CBOS nr 53/2016, op. cit.

2.2 Badanie dla Fundacji im. S. Batorego

Oddzielne miejsce w naszych analizach chcemy poświęcić projektowi prowadzonemu przez zespół prof. Bilewicza⁵.

Głównym celem wskazanego badania było „całościowe opisanie społecznego funkcjonowania mowy nienawiści w Polsce”⁶. Zasadniczą część stanowił ogólnopolski sondaż zrealizowany przez CBOS (marzec/kwiecień 2014) na dwóch próbach – ogólnopolskiej (N=1007) osób 18+ oraz próbie młodzieży (N=653) w wieku 16-18 lat.

Badanie polegało na prezentowaniu respondentom zdań, odnoszących się do poszczególnych mniejszości.

W przypadku Afrykanów były to następujące stwierdzenia:

- Murzyn to nie człowiek tylko małpa.
- Skoro murzyni są równi to czemu przez tysiące lat nic ciekawego poza tam - tamami nie wymyślili.
- Kochani, jeszcze Murzyn. (...) Chodź tutaj bracie! On się nie mył wcale, zobaczcie, no!

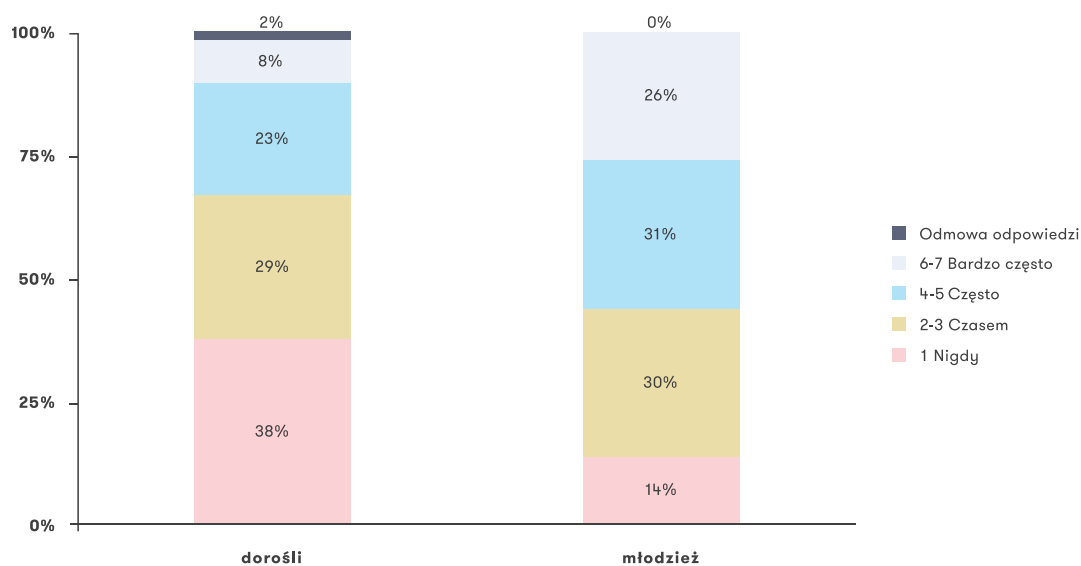
Po każdym stwierdzeniu proszono o ocenę jego obraźliwości oraz pytano, czy takie stwierdzenie powinno być zakazane. Podobnie jak w przypadku innych mniejszości, większość respondentów traktuje zdania wskazane w badaniu jako obraźliwe. Najmniej osób przychyliła się do tej opinii w przypadku zdania drugiego, które zawiera w sobie elementy racjonalizujące.

Jeśli chodzi o deklarowaną częstotliwość kontaktów z negatywnymi określeniami dotyczącymi Afrykanów, to tylko 38% dorosłych i 14% młodzieży zadeklarowało, że nie spotkało się z przykładami mowy nienawiści wobec Afrykanów.

⁵ Michał Bilewicz, Marta Marchlewska, Wiktor Soral, Mikołaj Winiewski, *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*, Warszawa 2014: Fundacja im. Stefana Batorego.

⁶ Tamże, s. 8.

Rysunek 1. Deklaracje częstości kontaktów ze wskazanymi określe-
niami dotyczącymi Afrykanów

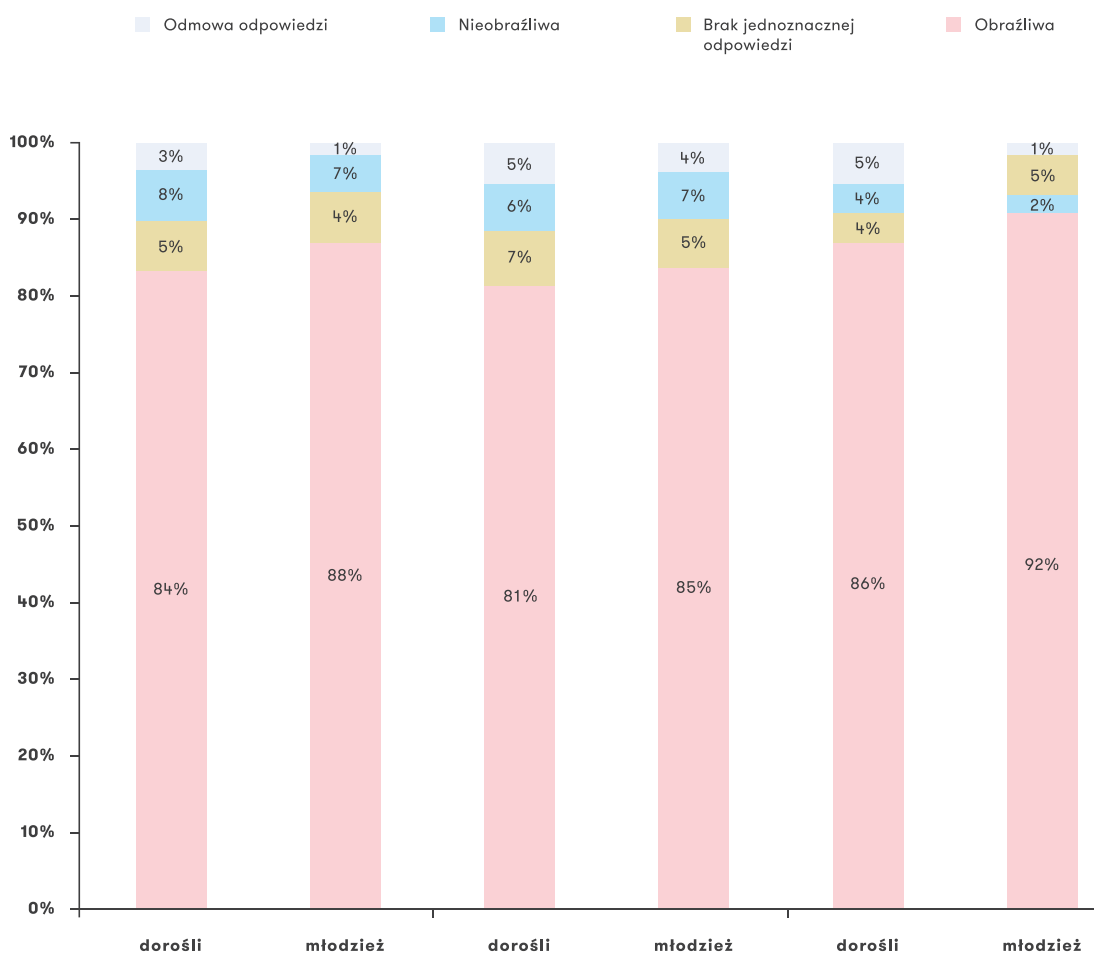
Źródło: Tamże, s. 33.

Część, w której proszono respondentów o ocenę 3 zdań na temat mniejszości, odnosiła się również do Ukraińców. W tym przypadku były to następujące stwierdzenia:

- Ukraińcy umieją co najwyżej mordować bezbronne kobiety i dzieci.
- Francowaty Ukrainiec pewnie potomek z bandy tryzuba!!
- W: Nie, wyrzuciłem swoją Ukrainkę.
F: A to dobry pomysł... Mi to jeszcze nie przyszło... Wiesz co? Ja po złości jej dzisiaj nie zapłacę.
W: Wiesz co, to ja swoją przywrócę, odbiorę jej pieniądze i znowu wyrzucę.
F: Powiem ci, że gdyby moja była chociaż odrobinę ładniejsza, to jeszcze bym ją zgwałcił.
W: Eee... Ja to nie wiem, jak moja wygląda, bo ona ciągle na kolanach.

Wszystkie trzy przykłady były traktowane jako obraźliwe dla przedstawicieli mniejszości ukraińskiej. Większość badanych uważa, że powinien funkcjonować zakaz używania zaprezentowanych powyżej wypowiedzi. W przypadku stwierdzeń nawiązujących do historii mniej osób uważa, że powinien obowiązywać całkowity zakaz ich użycia. Traktowanie Ukraińców jako grupy obcej i wrogiej w kontekście historycznym (np. rzeź na Wołyniu, UPA) może skutkować nasileniem agresji związanej z przeciwstawianiem grupy własnej grupie obcej.

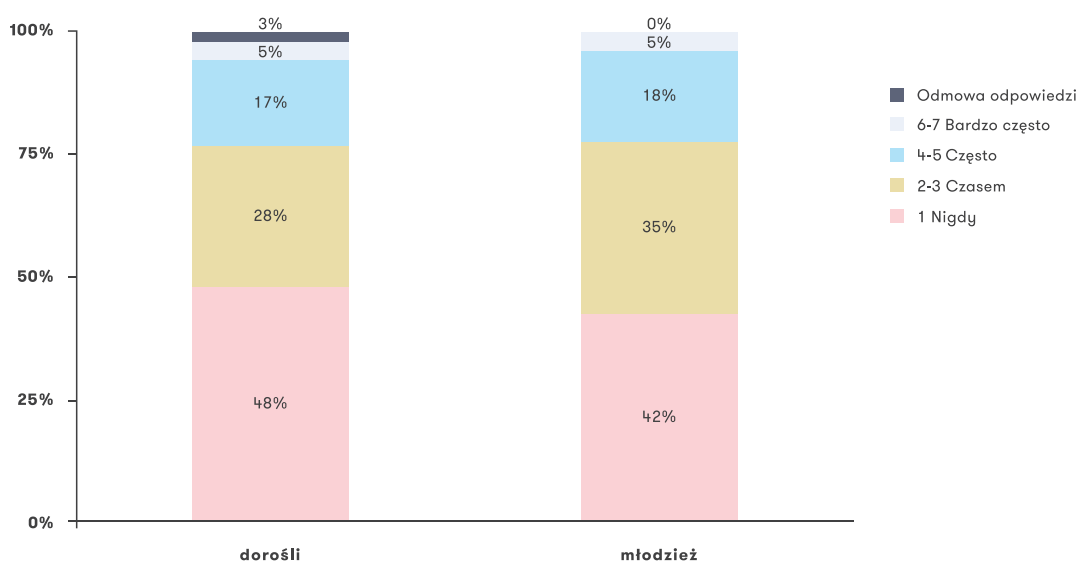
Rys. 2 Stosunek do wypowiedzi obraźliwych wobec mniejszości Ukraińskiej.

Źródło: Tamże, s. 45.

Według wyników prezentowanego badania odsetek osób deklarujących, że nigdy nie zetknęły się z nienawistnymi określeniami dotyczącymi Ukraińców, jest relatywnie najniższy (badano nastawienie do 6 mniejszości) i wynosi 42%.

Rysunek 3. Deklaracje częstości kontaktów ze wskazanymi określeniami dotyczącymi Ukraińców.

Źródło: Tamże, s. 47.

Częstość wskazań w kategorii „nigdy” pokazuje, że mowa nienawiści wobec mniejszości ukraińskiej nie jest zjawiskiem tak częstym, jak na przykład wobec mniejszości romskiej czy żydowskiej. Jednak ponad połowa badanych Polaków styka się z tego typu stwierdzeniami.

Identyczna procedura miała miejsce odnośnie do mniejszości żydowskiej. Badając stosunek do wypowiedzi opisujących Żydów, badacze posłużyli się następującymi stwierdzeniami:

- W przypadku Żydków i wrogiego stosunku do nich, to jest tylko realna ocena poczynań tych wszarzy i faszystów Dawidowych.

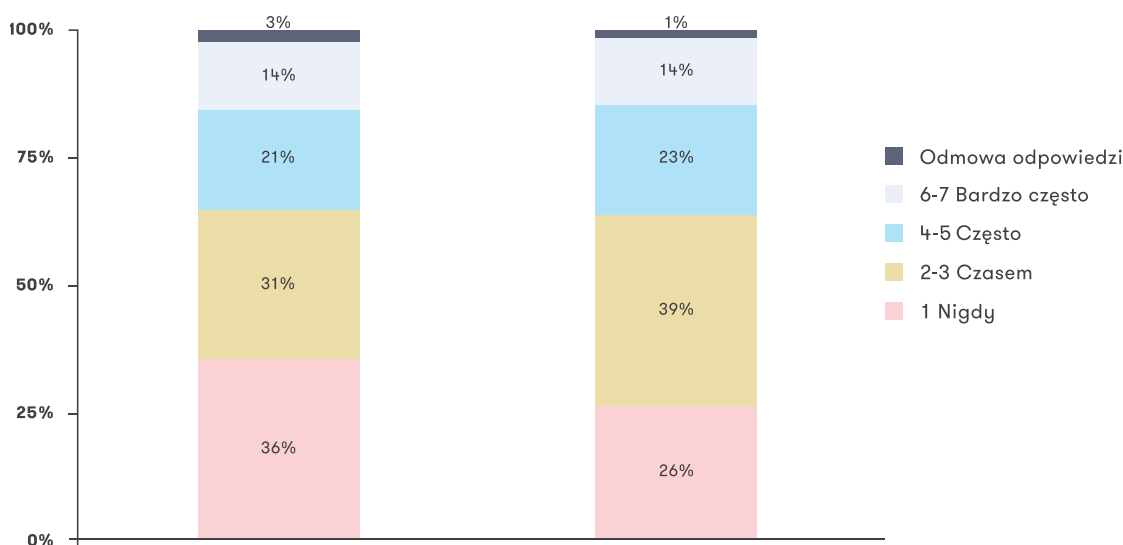
- Żydzi muszą zrozumieć, że nienawiść Polaków sami wywołali swoją zdradą i zbrodniami. A dziś starają ukryć swoje winy, a odpowiedzialność zwalić na nas.
- Żydów zaślepia ich nienawiść i chęć odwetu. To podstawowy powód, dla którego zasilili aparat bezpieczeństwa bolszewii, potem sowiecki na Kresach i wreszcie UB po wojnie.

Po każdym stwierdzeniu proszono o ocenę jego obraźliwości oraz pytano, czy takie określenie powinno być zakazane.

Zdecydowana większość badanych określiła wszystkie trzy zdania jako obraźliwe (odpowiednio: 87%, 73%, 66%). Jeśli chodzi o zgodę na zakaz publikacji tych wypowiedzi, to i tu również panuje względna jednomyślność respondentów. Trzecie z prezentowanych zdań zawiera element argumentacyjny, odwołujący się do racjonalnego wyводу, i właśnie ono wzbudziło najmniejszy protest wśród respondentów.

Ważną kwestią poruszaną przez autorów badania jest deklarowana częstotliwość kontaktów z negatywnymi określeniami dotyczącymi Żydów. Odpowiedzi respondentów badania przedstawia poniższy wykres.

Rysunek 4. Deklaracje częstości kontaktów ze wskazanymi określeniami dotyczącymi Żydów

Jak pokazuje powyższy wykres, jedynie co czwarty młody człowiek i co trzeci dorosły deklaruje, że nie zetknął się z przykładami mowy nienawiści wobec Żydów. Co trzeci Polak przyznaje, że z takimi wypowiedziami styka się bardzo często lub często. Odsyła nas to do subiektywnych odczuć respondentów (różnica między „często” a „czasem”), ale jednocześnie pokazuje, że zjawisko jest postrzegane jako powszechne.

Ostatnią z omawianych grup jest mniejszość romska. Sprawdzając stosunek do Romów, wykorzystano następujące zdania:

- A sam nadal uważam, że Cyganie to złodzieje i brudasy, to członkowie mafii i przestępczości zorganizowanej w zakresie kradzieży i żebrania.
- U nas takie złodziejstwo to jednak jakieś odstępstwo od reguły, u Cyganów to norma.
- Cygan to złodziej i tak już zostanie.

Po każdym stwierdzeniu proszono o ocenę jego obraźliwości oraz pytano, czy takie określenie powinno być zakazane. Stwierdzenia te były postrzegane jako obraźliwe przez większość Polaków. Wśród dorosłych odsetek osób określających je jako obraźliwe wynosił od 75% (dla stwierdzenia drugiego, racjonalizującego) do 81% dla stwierdzenia pierwszego. Wśród młodzieży odsetek osób uznających dane słowa jako obraźliwe był jeszcze wyższy – od 79% do 85%.

Pomimo tego, że mniej niż 10% Polaków ma wątpliwości co do obraźliwego charakteru prezentowanych sformułowań, to zdecydowanie więcej (25-36%) nie widzi powodów, by zakazywać tego rodzaju stwierdzeń. Można zatem przypuszczać, że uważają oni je za prawdziwe.

Kontakt z mową nienawiści wobec Romów miało 74% dorosłych Polaków i 85% młodzieży. Najczęstszym źródłem kontaktu z takimi wypowiedziami jest Internet (66% wskazań dla młodzieży i 27% dla dorosłych). Na drugim miejscu wskazywano znajomych (odpowiednio 60% i 49%). Pokazuje to, że brak jest normy społecznej zakazującej wygłaszania negatywnych, opar-

tych na stereotypach wypowiedzi o Romach. Warto też zwrócić uwagę na rozpowszechnienie mowy nienawiści dotyczącej tej mniejszości w Internecie. W szczególności istotne jest to w przypadku młodzieży, gdzie dwoje na troje młodych ludzi styka się z tego typu opiniami w sieci.

Widzimy zatem, że mowa nienawiści skierowana przeciw Romom jest po pierwsze bardziej powszechna, przede wszystkim wśród młodzieży, a po drugie znacznie częściej uważana za dopuszczalną przez respondentów niż mowa nienawiści skierowana przeciw innym mniejszościom.

Cytując autorów raportu: „Podsumowując, badani Polacy (zarówno dorośli, jak i młodzież) oczekują zakazu mowy nienawiści wobec Ukraińców i Afrykańczyków/osób czarnoskórych, ale są gotowi zaakceptować mowę nienawiści wobec osób LGBT, Romów, muzułmanów oraz Żydów. Akceptacja mowy nienawiści, szczególnie wśród młodzieży, jest silnie związana z prawicowo-hierarchicznym światopoglądem. Osoby prawicowe szczególnie chętnie dopuszczały mowę nienawiści skierowaną przeciw osobom nieheteroseksualnym. Młodzież w dużo większym stopniu niż dorośli Polacy styka się w swoim otoczeniu z mową nienawiści, jednak kontakt młodzieży z takimi wypowiedziami w małym stopniu wpływa na akceptację mowy nienawiści i na stosunek do obcych. Jednak wśród dorosłych kontakt z mową nienawiści ma dużo większe znaczenie – stykający się z takimi wypowiedziami dorośli są bardziej uprzedzeni: deklarują mniejszą akceptację Żydów, Ukraińców, Afrykańczyków, muzułmanów czy osób LGBT w swoim otoczeniu” (tamże, s. 7).

2.3 Inne badania

Badania Fundacji „Afryka Inaczej”

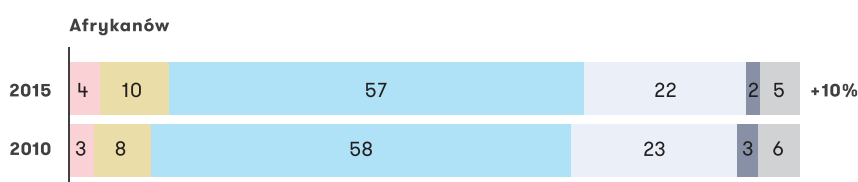
Fundacja „Afryka Inaczej” przeprowadziła jedno z pierwszych badań opinii poświęcone w całości stosunkowi Polaków do Afrykanów. Pierwszą edycję tego badania zrealizowano w roku

2010, drugą – której podsumowaniem był raport Badanie opinii publicznej na temat integracji obywateli państw afrykańskich w Polsce, pod redakcją Pawła Duńskiego i Pawła Średzińskiego – w marcu 2015 roku. Warto przytoczyć najważniejsze wnioski z tego badania.

Badanie przeprowadzono na ogólnopolskiej, reprezentatywnej próbie Polaków. Próba liczyła 1000 osób w wieku 15-75 lat i była warstwowana ze względu na wiek, płeć, wielkość miejscowości i region zamieszkania. Przeprowadzono wywiady bezpośrednio w domach respondentów – CAPI.

Kluczową kwestią było syntetyczne opisanie stosunku Polaków do Afrykanów. W badaniu postawiono pytanie: „Jakie są Pana/Pani odczucia jeśli chodzi o poszczególne grupy etniczne. W jakim stopniu lubi Pan/Pani lub też nie lubi...”, gdzie poszczególne pola oznaczają kolejno: bardzo nie lubię; raczej nie lubię; ani lubię, ani nie lubię; raczej lubię; bardzo lubię; nie wiem. Rozkład odpowiedzi na te pytania wyglądał następująco:

Rys. 5. Stosunek Polaków do Afrykanów. Opis oznaczeń w tekście powyżej.

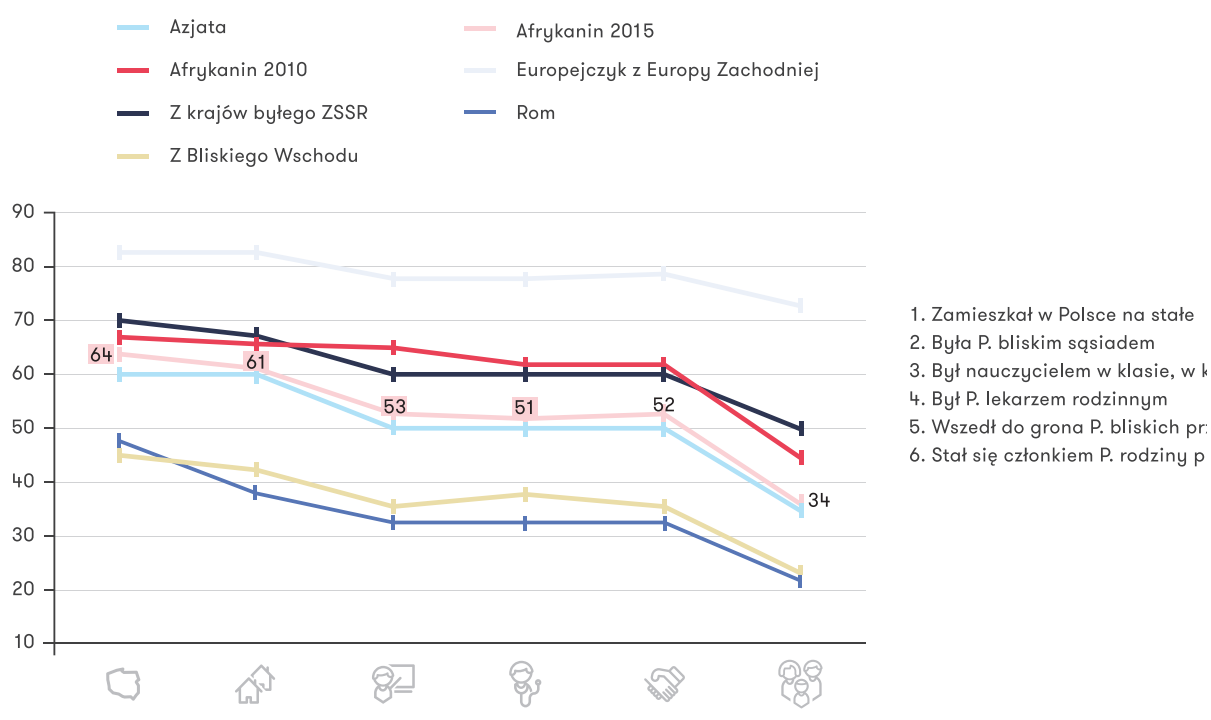

Źródło: *Badanie opinii publicznej na temat integracji obywateli państw afrykańskich w Polsce*, (red.) Duński P., Średziński P., Warszawa 2015: Fundacja „Afryka Inaczej”, s. 33.

W roku 2015 utrzymuje się przewaga opinii pozytywnych (różnica pomiędzy pozytywnymi a negatywnymi to 10%), ale widziemy niewielki wzrost opinii negatywnych (z 11 do 14%).

Klasycznym i często powtarzanym sposobem pomiaru nastawienia wobec określonej grupy jest skala dystansu społecznego Emory'ego Bogardusa. Również w tym badaniu przeprowadzono taki pomiar. Wyniki prezentuje poniższy wykres.

Rys. 6. Poziom dystansu społecznego wobec poszczególnych mniejszości.

Źródło: Badanie opinii publicznej na temat integracji obywateli państw afrykańskich w Polsce, (red.) Duński P., Średziński P., op. cit., s. 36.

Analiza danych przedstawionych na powyższym wykresie pozwala nam sformułować dwa wyraźne stwierdzenia:

- Afrykanie są wśród analizowanych mniejszości mniej więcej po środku pomiędzy najbardziej akceptowanymi Europejczykami z Europy Zachodniej a najmniej akceptowanymi – Romami i Arabami;

- pomiędzy kolejnymi edycjami badania (2010 i 2015) zmalała akceptacja dla osób pochodzących z Afryki, zwiększył się dystans pomiędzy nimi a Polakami.

Badanie „Postawy wobec Romów w Polsce, w Czechach, na Węgrzech i Słowacji” (CBOS)

Warto bliżej przyjrzeć się badaniu przeprowadzonemu siedem lat temu w 4 sąsiadujących krajach: Polsce, Czechach, Węgrzech, Słowacji. Zrealizowano je w ramach projektu „Aktualne problemy i wydarzenia”, w dniach 11–14 kwietnia 2008 roku na liczącej 1101 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. Sondaż na Słowacji (zrealizowany przez FOCUS) przeprowadzono w dniach 1–8 kwietnia 2008 roku (N=1080); badanie na Węgrzech (TÁRKI) realizowano od 4 do 18 kwietnia 2008 roku (N=1010); w Czechach (CVVM Sociological Institute) – w dniach 7–14 kwietnia 2008 roku (N=971).

Nim przejdziemy do omówienia wyników, kilka uwag krytycznych odnoszących się do metodologii badania. Podstawowe wątpliwości budzi konstrukcja pytań wykorzystanych do budowy narzędzia badawczego. Zasadnicza część badania polegała na przedstawieniu respondentom 6 pytań, wobec których musieli się oni ustosunkować (zgodzić lub nie zgodzić). Przykładowo stwierdzenie: „Problemy Romów zniknęłyby, gdyby w końcu zaczęli oni pracować”⁷ jest wręcz modelowym przykładem presupozycji. Nie bardzo jest jasne, czemu miałyby służyć taka konstrukcja stwierdzeń w badaniu.

Pominąwszy te zastrzeżenia, największą wartością badania jest możliwość porównania stosunku wobec tych samych stwierdzeń (a pośrednio wobec Romów) w czterech społeczeństwach Europy Środkowej. Na tle naszych sąsiadów stosunek Polaków do Romów jest relatywnie przychylny.

⁷ *Postawy wobec Romów w Polsce, w Czechach, na Węgrzech i Słowacji*, Komunikat CBOS nr 104/2008, Warszawa 2008: Centrum Badania Opinii Społecznej.

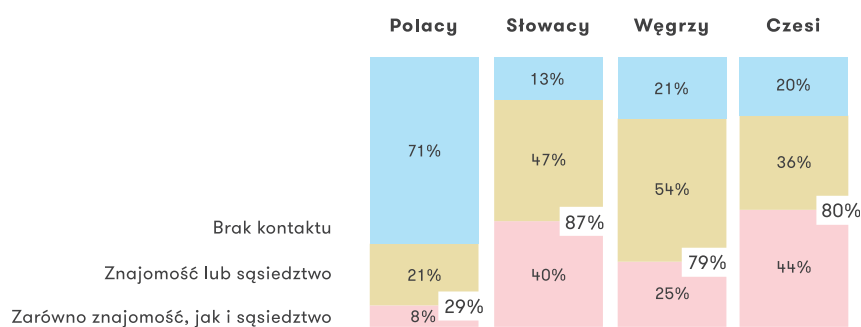
Tabela 9. Porównanie stosunku wobec Romów w czterech krajach.

Postawy wobec Romów	Polacy	Słowacy	Węgrzy	Czesi
	w procentach			
Brak akceptacji, stosunek nieprzychylny	33	71	52	57
Stosunek ambiwalentny	17	11	13	12
Akceptacja, stosunek przychylny	50	18	35	31
Średnia wartość na skali od 1 do	3,11	2,55	2,86	2,83

Źródło: Tamże, s. 8.

Co ciekawe, w tym badaniu znacznie mniej Polaków deklaruje znajomość czy sąsiedztwo z Romami niż wśród przedstawicieli pozostałych badanych społeczeństw. Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do tzw. hipotezy kontaktu, która mówi, że „kontakt pomiędzy członkami zwaśnionych grup prowadzi do obniżenia poziomu uprzedzeń oraz do poprawy ogólnych relacji międzygrupowych” (Bilewicz 2006, s. 63; Stefaniak, Witkowska 2014, s. 1). Wyniki prezentowanego badania pokazują, że Polacy najrzadziej z badanych krajów kontaktują się z Romami, a jednocześnie znacznie częściej mają o Romach pozytywne zdanie.

Rys. 7 Stopień bliskości

Źródło: Tamże, s. 6.

Problem ten został bardziej szczegółowo omówiony w jednym z raportów podsumowujących Polski Sondaż Uprzedzeń – Społeczne Kontakty Polaków, czyli czy znamy ludzi innych niż my sami i czy chcemy ich poznawać⁸. Badanie zostało zrealizowane w roku 2013 przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami UW.

W tym badaniu jedynie 21% Polaków deklaroowało, że zna osobie Cygana/Cygankę⁹, 18% stwierdziło, że ich bliscy znają taką osobę, a jedynie 7%, że ma wśród przyjaciół Cygana/Cygankę¹⁰.

Jednym z celów pomiaru było opisanie dystansu społecznego wobec poszczególnych grup. Cyganie okazali się drugą najmniej akceptowaną grupą po mniejszości homoseksualnej. Jeśli chodzi o wspólną pracę czy sąsiedztwo, to Romowie są mniejszością akceptowaną w najniższym stopniu spośród badanych.

Autorki omawianego raportu mówią o dwóch rodzajach kontaktu międzygrupowego i postaw: „Po pierwsze – postawy mogą wpływać na kontakt międzygrupowy, tj. hamować go w stosunku do tych osób, wobec których żyjemy niechęć, lub stymulować w stosunku do grup, które darzymy sympatią (Binder i in. 2009). Z drugiej strony, kontakt, czyli znajomość przedstawicieli danej grupy może kształtować postawy – na przykład znajomość z osobą należącą do mniejszości etnicznej może zmienić stosunek do całej grupy, którą ta osoba reprezentuje (Allport 1954)”¹¹.

Najważniejszy wniosek z omawianego badania Autorki przytaczają na zakończenie publikacji: „(...) jakikolwiek rodzaj kontaktu międzygrupowego (niezależnie czy z osobami należącymi do mniejszości czy też nie) – wiązał się z mniejszym dystansem społecznym wobec przedstawicieli grup mniejszościowych (Niemców, Żydów, osób homoseksualnych oraz Cyganów). Wyniki przedstawionej analizy związków korelacyjnych potwierdziły, że izolacja społeczna różnych grup (tj. niskie wskaźniki kontaktu międzygrupowego) wiąże się z bardziej negatywnymi postawami międzygrupowymi”¹².

⁸ Anna Stefaniak, Marta Witkowska, *Społeczne Kontakty Polaków, czyli czy*

⁹ W badaniu Autorzy posługują się terminem „Cygany/Cyganka” jako bardziej rozpowszechnionym w języku potocznym.

¹⁰ Anna Stefaniak, Marta Witkowska, *Społeczne Kontakty Polaków, czyli czy znamy ludzi innych niż my sami i czy chcemy ich poznawać*, op. cit., s. 7.

¹¹ Tamże, s. 19.

¹² Tamże, s. 19.

3 Badanie dyskursu internetowego

3.1 Nota metodologiczna

Poniżej prezentowana jest analiza wpisów w polskich mediach społecznościowych dotyczących wybranych mniejszości.

Gromadzenie tekstów

Do stworzenia zbioru tekstów posłużyliśmy się narzędziem Brand24. Pozwala ono na zbieranie wpisów umieszczanych w mediach społecznościowych o oparciu o wskazane słowa kluczowe.

Monitorowane są następujące źródła internetowe:

- Facebook,
- mikroblogi,
- blogi,
- fora internetowe,
- newsy,
- video,
- foto,

Gromadzenie tekstów rozpoczęto w marcu 2015 roku i trwało do kwietnia 2016 roku. Dla każdej mniejszości przygotowany został zestaw słów kluczowych, bardzo krótki ze względu na ograni-

czone możliwości personalizacji narzędzia. Algorytm zbierający wypowiedzi nie rozróżnia pomiędzy wyrazami pisanymi małymi i wielkimi literami, co znacznie ułatwiło kompletowanie zbiorów.

Dla mniejszości afrykańskiej wykorzystaliśmy poniższe słowa-klucze.

- murzyn,
- czarnuch,
- murzynka.

Od 3 kwietnia do połowy sierpnia 2015 roku zebrano 99 954 wpisów dotyczących Afrykanów, które zostały zakwalifikowane do badania.

Dla mniejszości ukraińskiej jako słowa kluczowe wpisano następujące zwroty:

- Ukrainiec,
- Ukrainka,
- Ukraińcy.

Dla mniejszości romskiej jako słowa kluczowe zastosowano poniższe zwroty:

- Rom,
- Romka,
- Romowie,
- Cygan,
- Cyganka,
- Cyganie.

Od 1 marca do połowy sierpnia 2015 roku zebrano 114 366 wpisów.

Dla mniejszości żydowskiej, jako słowa kluczowe zostały wpisane następujące zwroty:

- Żyd,

- Żydówka,
- żydowski,
- Żydzi

Od 3 kwietnia do połowy sierpnia 2015 roku zebrano 217 263 wpisów, które zostały zakwalifikowane do badania.

Kodowanie tekstów

Standardowo analizę tekstów zaczyna się od kodowania. Jest to pozornie prosta czynność polegająca na przypisaniu do danego fragmentu tekstu (zdania, akapitu, innej całości wyznaczonej przez badacza) jednej lub więcej kategorii kodowej. Bardzo często kody określają po prostu tematykę tekstu, opierają się więc na interpretacji danego fragmentu bazującej na kompetencji językowej koderza. Samo to działanie jest konieczne, nie sposób bowiem efektywnie pracować na kilkuset stronach tekstu. Dopiero zakodowanie danych jednostek analizy pozwala na redukcję objętości tekstu, a przede wszystkim na jego wstępne uporządkowanie¹³. Kompletny zbiór kodów wraz z ich opisami nazywamy arkuszem kodowym.

Podstawą każdego kodowania jest arkusz kodowy, który powinien być efektem konceptualizacji badania. Nad arkuszem pracuje cały zespół badawczy, w tym bowiem miejscu spotyka się koncepcja badawcza z koniecznością przypisania pojęć do konkretnych fragmentów tekstu¹⁴.

W projekcie przyjęto oddolną metodę budowy klucza kodowego, czyli koderzy, przeglądając przykładowe wpisy, próbowali je generalizować, stosując krótkie hasła. Później hasła te były uzgadniane, ujednolicane i ponownie wykorzystane do kodowania. Ostatecznie dla każdej analizowanej mniejszości przygotowaliśmy odrębny klucz kodowy dostosowany do specyfiki danej grupy.

Dla mniejszości afrykańskiej przygotowaliśmy następujący zestaw kodów:

¹³ Por. Marek Troszyński, *Analiza treści witryn internetowych z wykorzystaniem automatycznego kodowania*, w: *Metody badań online*, (red.) Piotr Siuda, Gdańsk 2016: Wydawnictwo Naukowe Katedra.

¹⁴ Margrit Schreier, *Qualitative Content Analysis in Practice*, Thousand Oaks: Sage 2012.

- obraźliwe określenie, nazwa
- nazwa własna (pseudonim, imię psa, nazwa ciasta),
- piosenki, przysłowia, związki frazeologiczne,
- informacje ze świata,
- agresja, morderstwa, gwałty,
- niewolnicza praca,
- odwołania do rasizmu,
- kontekst kultury popularnej.

Dla mniejszości ukraińskiej, do badania zakwalifikowaliśmy następujący zestaw kodów:

- ekonomia – rynek pracy,
- historia,
- historia – 2 wojna światowa,
- historia – odwołania do ZSRR,
- historia – UPA/ Bandera,
- inne,
- inwektywy, zarzuty,
- migracje do Polski,
- migracje uchodźcy,
- narodowość jako kategoria,
- newsy/wypadki,
- polityka,
- sport,
- Ukraina vs Polska,
- Ukraina vs Rosja,
- Ukraińcy vs Żydzi,
- wize, granice, UE.

W tego typu badaniach, by umożliwić późniejsze porównywanie wyników, warto niekiedy odwołać się do już istniejących sposobów kodowania. Dlatego w części dotyczącej Romów wykorzystaliśmy „mapę mowy nienawiści” opracowaną we wspomnianym

wcześniej raporcie Fundacji im. Batorego *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*¹⁵. Mapa dzieli wypowiedzi niechętnie/nienawistne wobec mniejszości na kategorie odwołujące się do następujących obszarów:

- dzicy/brak cywilizacji/brak inteligencji,
- sami winni/niechęć ma „podstawy”,
- złodziejstwo/oszustwo/przekręt,
- morderstwa/agresja/ludobójstwo,
- historia – winy i niewdzięczność względem Polaków,
- obrzydzenie,
- oni nas nie lubią/inni też ich nie lubią.

Na podstawie wstępnej analizy zebranego materiału powyższe kategorie zostały uzupełnione o dwie kolejne:

- piosenki, przysłowia, frazeologizmy, folklor – kategoria szczególnie istotna w przypadku mniejszości od wieków zamieszkującej ziemie polskie jaką są Romowie,
- inne (niechęć/nienawiść bez odniesienia do wcześniej wskazanych obszarów) – charakter zebranego materiału (krótkie wypowiedzi, często wyrwane z kontekstu) nie pozwala na jednoznaczne przypisanie do określonej tematyki lub niechęć/nienawiść dotyczy wielu, często słabo zdefiniowanych obszarów.

Natomiast dla mniejszości żydowskiej do badania zakwalifikowaliśmy następujący zestaw kodów:

- historia (w szczególności winy i niewdzięczność wobec Polaków),
- odniesienia personalne,
- uchodźcy i kryzys uchodźczy,
- dominacja/chęć podporządkowania świata,
- odwołania do klasycznych stereotypów,
- polityka,

¹⁵ Kategorie powstały z wykorzystaniem metody tworzenia map znaczenia (ang. *concept mapping*). Określenia odnoszące się do mniejszości zostały posortowane przez sędziów kompetentnych (psychologów społecznych). W wyniku analizy ostatecznie przyjęto 8 kategorii (Bilewicz i in. 2014, s. 16).

- państwo Izrael,
- religia (judaizm, chrześcijaństwo, islam).

Ze względu na liczbę zebranych tekstów (kilkaset tysięcy wpisów) nie było możliwości zakodowania wszystkich notek. Koniecznym krokiem było wylosowanie próby tekstów.

Ostatnim etapem był proces kodowania, czyli przypisywanie kategorii kodowych do danego fragmentu tekstu. Do procesu kodowania i analizy wykorzystaliśmy oprogramowanie Atlas.ti 7.0. Usprawniło to sam proces i pozwoliło na wykorzystanie zakodowanych treści w innych projektach badawczych.

3.2 Analiza komentarzy

W tym rozdziale przedstawiamy wyniki przeprowadzonego badania. Warto przypomnieć, że głównym celem analizy było opisanie różnorodności odwołań tematycznych wywołanych przez poszczególne mniejszości.

W tekście wykorzystano zebrane wpisy z mediów społecznościowych w oryginalnym brzmieniu. W obrębie każdej z mniejszości teksty uporządkowane są według przyjętego klucza kodowego. Kody występujące najczęściej analizujemy w pierwszej kolejności.

3.2.1 Mniejszość afrykańska

W przypadku tekstów dotyczących Afrykańczyków zdecydowanie najczęściej pojawiały się wpisy, których autorzy używali słowa „murzyn” jako obraźliwego epitetu kierowanego do dowolnego niemal podmiotu. Określenia te były w najróżniejszy sposób wzmacniane przez przymiotniki powszechnie uznane za obraźliwe.

W wielu miejscach słowo „murzyn” było zamieniane na „czarnuch” użyte w tej samej funkcji.

- „Co ten czarnuch znowu nawywijał”

- „do kiedy to glosowanie? bo ja jak zwykle ciemna jak murzyn jestem”
- „Modlmy sie aby Putin wygral bo Cameron i glupi murzyn Obama nie sa zdolni do niczego”
- „Murzyn ojciec Rydzyk panu Kaczyńskiemu może buty czyścić. Murzyn zrobił swoje, murzyn może odejść”
- „W Polsce to najważniejsze są tematy zastępcze co tam służba zdrowia co tam ze Polak zarabia tyle co murzyn w Afryce”

Co ciekawe, w wielu przypadkach określenie „murzyn” nie miało negatywnego kontekstu. Odnosiło się np. do określonego zwierzęcia (psa), popularnego w Polsce ciasta (murzynek), czy też pojawiało się jako pseudonim muzyka lub nazwisko.

Pokazuje nam to zakorzenienie tego słowa w języku polskim i może być traktowane jako argument przeciwko próbie wyrugowania słowa „murzyn” z polszczyzny.

- „Tyle czasu w plecy , w gre nie wchodzi poddanie. - Murzyn feat. Dobo - Szukaj Mnie (bit TYTUZ) PROSIMY NIE WRZUCAĆ NA INNE KANAŁY! Produkcja: P1Studio Tekst: Murzyn , Dobo Bi”
- “Uświadomiłam sobie, że dawno na blogu - a co za tym idzie, również w mojej kuchni - nie było żadnego ciasta. I choć większość moich ciast jest na bazie starego, sprawdzonego przepisu mojej ciotki na murzynka , jednak może ktoś akurat”
- “W niedzielę zamieniłem się w fit - kucharza i upiekłem fit-murzynka . Lubię prostotę w kuchni, także się nie przemęczałem zbytnio a wyszło całkiem pysznie”
- “Kochani, prosimy o pomoc, chcemy dodać ogłoszenie Murzynka w gazecie. Czekaliśmy tylko na zdjęcia, teraz mamy i jest problem z wyborem :) jest dużo ładnych, gdzie widać sam pyszczek, ale dobrze, żeby było go widać w całości. Prosimy o Was”

- “Niestety, są w naszym społeczeństwie potwory. Ale jak mi Murzyn zwał z transportera w drodze od weterynarza to mi pomogli zbiega zlokalizować i złapać. Pozdrawiam serdecznie”

Samo słowo, jak już wspomnieliśmy, powszechnie funkcjonuje w języku polskim, na co wskazują liczne związki frazeologiczne, których używają autorzy wpisów.

- “Murzyn jak to murzyn nie przyłożył się”
- “Przepraszam, wysoki sędzie, ale ze stresu pocę się jak murzyn na polu bawełny”
- “Chęć do nauki w szkole jest jak murzyn na pasach pojawia się i znika”
- “do kiedy to głosowanie? bo ja jak zwykle ciemna jak murzyn jestem”

Co charakterystyczne, duża liczba z analizowanych wpisów dotyczy świata, informacji z innych miejsc niż Polska. W wielu przypadkach są to wiadomości o gwałtach, morderstwach i innych przestępstwach dokonanych rzekomo przez Afrykańczyków. W najlepszym przypadku są to zachowania świadczące o niedostosowaniu się do europejskich norm kulturowych.

- „Chiny: murzyn zgwałcił Chinkę. Doszło do samosądu. Doszło do samosądu, Chińczycy odcięli mu narzędzie zbrodni Dra-
styczna sytuacja w Kantonie (południowe Chiny). Czarnoskóry mężczyzna dopuścił się gwałtu na Chince. Tłum wymierzył m”
- “Uwaga brutalne sceny. Murzyn mocno pobił białą dziewczynę Murzyni napadają 25 razy częściej Białych, niż Biali Murzynów, to oficjalne dane z Departamentu Sprawiedliwości w USA”
- „Murzyn w Sztokholmie zamordował młoda dziewczynę i analnie gwałcił zwłoki (bezczesil)5 lat i 10 lat wydalenia . Odwołał się ze z więzieniem się godzi ale nie z wydaleniem .Jak myślisz jak się sprawa zakończyła”

- “Murzyn zabił białego jednym ciosem. Ofiara zmarła następnego dnia w szpitalu UWAGA!!! Ta strasz i przerażająca sytuacja... - Murzyn zabił białego jednym ciosem. Ofiara zmarła następnego dnia w szpitalu”
- “Stop Multikulturalizmowi MURZYN POBIŁ STARSZĄ BEZBRONNĄ KOBIETĘ WE FRANCJI Czarny ląd Afryki charakteryzuje się kulturą o bardzo dużym zabarwieniu przemocy wobec kobiet, dzieci, a nawet starszych ludzi”
- “Napchany autobus w Londynie. Stoją kobiety. Siedzi murzyn, a nogi w butach oparł na siedzeniu naprzeciw. Nikomu nie przeszkadza. #multikulti”

W licznej grupie tekstów odnajdziemy odwołania do niewolnictwa, ciężkiej pracy, która nie jest wynagradzana. Bardzo często sama opisywana sytuacja nie ma nic wspólnego z Afrykańczykami.

- „pracować jak murzyn”
- „ostatnio usłyszałem od znajomego że "za 1400 złotych on nie będzie pracować" - pomijając fakt że 3 lata robił jak murzyn za uczniowskie a taka praca na start chociaż trochę by mu pozwoliła ruszyć z miejsca ;)”
- „Przedsiębiorcy będą zadowoleni. Tania siła robocza. Bo po co im zrównywać wynagrodzenia do śred. europ. jak murzyn będzie z chęcią tyrał za 800 pln. po 12 godzin :)”

3.2.2 Mniejszość ukraińska

Poniżej prezentujemy teksty uporządkowane według przygotowanych kategorii kodowych. Kolejność omawiania jest warunkowana wielkością danego zbioru, czyli popularnością tematu. Kategorie najrzadziej pojawiające się w analizowanym zbiorze zostały pominięte.

Ukraińcy a Polacy

W przypadku tekstów dotyczących Ukraińców, co dosyć oczywiste, najczęściej pojawiały się wpisy odnoszące się do ich obecności w Polsce, relacji z Polakami. Możemy je podzielić na kilka kategorii:

- pokazujące negatywne opinie Polaków na temat Ukraińców. Pojawiają się wątki prezentujące Polskę jako kraj bardziej rozwinięty, o wyższym poziomie kulturalnym czy cywilizacyjnym. Jednocześnie autorzy domagają się pozytywnych zachowań, niekiedy wdzięczności wobec Polaków za możliwość przebywania w Polsce.
 - “przykładnie ukarać grzywna i zakaz wjazdu do kraju przez 5lat niech Ukraińcy wiedzą do normalnego kraju wjeżdżają a nie tylko łapówki i alcohol”
 - “To, że Ukraińcy w większości nie są wdzięczni wobec narodu polskiego, chociaż dał im prace, zapewnił naukę i stypendia dla dziesiątek tysięcy. Oni są po Żydach, najbardziej wrogim nam narodem”
 - “Dziwne że Polska rządzą Ukraińcy, wcześniej Żydzi ..same szpiegi podobnie jak w 39 roku „sami obcy agenci sprzedali Polaków.....i chcą Polaków wciągnąć teraz do następnej wojny.....????????”
 - “Ukraińcy to nie Polacy. To są Rosjanie”
 - pokazujące pozytywne opinie Polaków na temat Ukraińców. Najczęściej odwołują się do pracowitości Ukraińców, którzy przyjeżdżają do Polski pracować. Ważnym wątkiem jest również bliskość kulturowa pomiędzy tymi społeczeństwami.
 - „Ukraińcy są dla nas bardzo wartościowymi imigrantami” - podkreślił dodając, że przyjeżdżają do Polski przede wszystkim do pracy, łatwo się też u nas asymilują”
- opisujące relacje polsko-ukraińskie jako normalne relacje międzyludzkie, nie odwołując się do stereotypów czy sensacji

medialnych. Wielu piszących ma osobiste relacje z Ukraińcami w Polsce, dzięki czemu nie muszą oni zawierzać przekazom medialnym. Warto zwrócić uwagę, że ten typ tekstów jest szczególnie wartościowy – buduje dyskurs w oparciu o fakty, realne wydarzenia.

- „Relacje Polsko - Ukraińskie nie są tylko czarne lub białe. Osobiście znam kilku Ukraińców i Ukrainek. Bardzo fajni i sympatyczni ludzie. Byłem na Ukrainie 2 razy, kilka lat temu. Raz zepsuł nam się samochód pod Donieckiem. Ludzie byli mega”
- przedstawiające kontakty polsko-ukraińskie jako bazujące zawsze na nienawiści, zaszłościach historycznych. To relacja ze świata konfliktu, wrogich nacji okopujących się na granicach swoich krajów.
 - „Żeby upewnić się ze dzisiejsi Ukraińcy nie mają nic wspólnego z tymi co mordowali Polaków , to proszę pojechać do Lwowa i założysz koszulkę z napisem Polska !!! Nie lubię komentować czegoś czego nie wiem”
 - “Ukraińcy ,Ruscy czy Niemcy nie różnią się niczym....mordowali Polaków”

Historia

W przypadku dwóch społeczeństw graniczących ze sobą „od zawsze” kontekst historyczny jest nie do przecenienia. Wspólne wojny i konflikty, okresy pokoju i współpracy odciskają się na zbiorowych wyobrażeniach sąsiadów.

Teksty obecne w polskich mediach społecznościowych dotyczące Ukraińców bardzo często odnoszą się do historii. I, co ciekawe, nie tylko do historii najnowszej. Odczytać możemy wiele mitów i wyobrażeń o przyszłości obecnych do dziś w dyskursie publicznym.

- historia po prostu

Najczęściej przywoływane są wydarzenia, które związane są z historią Polski lub historyczny kontekst (często bardzo negatywny) naszego sąsiedztwa.

- „Ukraińcy ,Ruscy czy Niemcy nie różnią się niczymmordowali Polaków”
- „Jeszcze nam Ukraińcy potrzebni? Wyjebali Polaków z Wołyńa a teraz może jeszcze z Gdańska nas wyjebią?”
- Pojawiają się także bardziej precyzyjne odniesienia do okresu po drugiej wojnie światowej, najczęściej w kontekście ZSRR i KPZR.
- „a jednym z tych odpowiedzialnych był Ukrainiec - Bolszewik Chruszczow”

- II wojna światowa

Ten okres jest szczególnie istotny dla pamięci zbiorowej, przynajmniej z perspektywy internetowego dyskursu. Bardzo często pojawiają się wątki polityczne, trudno rozdzielić historię najnowszą od polityki.

- „Wydawałoby się, że Rosjanie powinni wiedzieć, co wyzwiali, ale skoro ich TV mówi o «polskich obozach» to może to faktycznie byli Ukraińcy”
- kolaboracja Ukraińców z nazistami i ich uwikłanie w Holocaust. Wiele głosów odnosi się do obozów koncentracyjnych, pojawiają się wątpliwości, przemilczenie tego tematu nie jest skutkiem narzuconej odgórnie politycznej poprawności.
 - „Nie jestem żydem i bardzo się zastanawiam czemu z takim uporem pomija się OBÓZ ZAGŁADY w BEŁŻCU / proszę poczytać/ Zginęło tam około 900 000 / dziewięćset tysięcy/ żydów. Obsadę stanowili Ukraińcy czyżby dlatego taka cisza”
 - „Kiedy 29 czerwca 1941 roku Ukraińcy witali kwiatami dzielnych wyzwolicieli z Wehrmachtu, Żydzi pojęli, że nadciąga ich koniec”

- „UKRA ZAMORDOWALI NAM INISTRA WOJNY 38 , WYMORDOWALI Z NIEMCAMI 2 MILIONY ZYDOW , OBSLUGIWALI WSZYSTKIE OBOZY SMIERCI WLACZNIE Z AUSCHWITZ ! WOLYN , 200 . 000 PRZERZNIETYCH PILAMI ,SA ZDJECIA .!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! PO WOJNIE UPA OUN , 100.000 !!!!!!!!!!”
- „UKRAJNCY TO LUDBOJCY !!!!!!!!!!!!!!! ZACZELI MORDOWAC Z NIEMCAMI , 2 MILIONY ZYDOW I ZARZADZANIE OBOZAMI SMIERCI W POLSCE !!!!!!!!!!!!!!! WOLYN , PO WOJNIE MORDY NA POLAKACH I INNYCH NACJACH ,, 2014 MAJ , 200 CYWILI ZABITYCH PRZEZ HITLEROWCOW UKRAJNSKICH”

- UPA/Bandera/Wołyń

Oddzielne miejsce w wypowiedziach w mediach społecznościowych odgrywają wydarzenia kluczowe dla historii najnowszej: działalność UPA, postać Stepana Bandery, masakra na Wołyniu.

- „Pamiętamy! 27 stycznia 1944 r. -w kilku powiatach Małopolski Wschodniej 27 stycznia UPA wymordowała co najmniej 73 gajowych i leśniczych, najczęściej z ich rodzinami -w kol. Baszowa pow. Łuck w walce z UPA zginęło 3 młodych Polaków”
- „Dziadkowie zostawili na Wołyniu majątek z niemowlęciem cudem uciekli przed pogromem, ostrzegli ich sąsiedzi- Ukraińcy”

Nie wszystkie wpisy traktujące o tej tematyce są jednoznacznie negatywne. Zdarzają się próby pokazania innej perspektywy.

- „Ukraińcy , Bandera to jest inna historia, niewygodna, inaczej postrzegana przez Polaków i Ukraińców. Nie ma też tego wymiaru, hitlerowskie Niemcy, co obozy koncentracyjne, co holocaust. Teraz mówimy o niemieckich obozach koncentracyjnych”

Niekiedy nawiązania do UPA odnoszą się do wydarzeń współczesnych:

- „W czwartek około godziny 22.00 w akademiku UMCS Helios Policja zatrzymała studenta z Ukrainy, który przechowywał na terenie akademika wojskowe bagnety oraz kuszę. Oprócz broni znaleziono flagi UPA (banderowskie) oraz sprofanowaną”

Migracje do Polski

W mediach społecznościowych znajdujemy teksty, które opisują migracje Ukraińców do Polski jako narastający proces.

- „Ukraińcy powoli zasiedlają Kraków. Jeszcze niedawno ich «Swoboda» mówiła że Kraków to haroszyj ukraińkij horod”

Jak w każdym z opisywanych wątków tematycznych, tak i tutaj pojawiają się negatywne odniesienia. Wiele osób okazuje przywiązanie do idei społeczeństwa etnicznie homogenicznego, traktując wszelką inność jako zagrożenie.

- „Ukraińcy przywlekli już świńską grypę do Krakowa. Jeden delikwent już nietutejszy (R.I.P.) #swinskagrypa #krakow”
- „We Wrocławiu na każdym kroku słyszy się ten ukropski język, w każdej firmie Ukraińcy .. Zabierzcie ich stąd”

Warto zwrócić uwagę na wiele pozytywnych, a przynajmniej aprobujących głosów odnoszących się do pobytu Ukraińców w Polsce. Niepokój może budzić fakt, że te niekrytyczne głosy wobec mniejszości Ukraińskiej w Polsce pojawiają się często w perspektywie mniejszego zła – skoro muszą być w Polsce obcy, to niech to będą Ukraińcy, a nie migranci z Azji/Afryki.

- „No dobra są Ukraińcy , ale jeszcze sobie takich jaj jak ciapactwo to nie robią”
- „Ale jest ich milion około i powinniśmy chcacym pozostać oferować obywatelstwo. Lepszy ukrainiec który nauczy się polskiego niz jakiś czarnuch allach akbar”

- „Ukraińcy to akurat mogą być i dobrze się adaptują”
- „W porządku, ale niech będą to Czesi, Słowacy, Białorusini, Rosjanie, Litwini, Łotysze czy - ostatecznie - Ukraińcy . Gdyby to byli Skandynawowie czy Germanie z dziada pradziada to również nie widziałbym problem”

Ekonomia, rynek pracy

Wychodząc poza kwestie historyczne czy związane po prostu z przebywaniem Ukraińców w Polsce, widzimy odniesienia do ważnych obszarów życia. Najczęściej dotyczą one kwestii ekonomicznych, a w szczególności rynku pracy.

Po pierwsze, zebrane teksty są po prostu opisami rzeczywistości – różnic, problemów, kwestii prawnych.

- „NN albo nie widzisz o co tu chodzi, albo nie chcesz widzieć. Ale trudno, już tłumaczę. Otóż pracodawca (często są to Ukraińcy , którzy pootwierali tu firmy) nie może napisać wprost, że poszukuje pracownika – Ukraińca”

Po drugie, przedstawiają trudności polskiego systemu gospodarczego wynikające z braku rąk do pracy. To cały zbiór wypowiedzi, którego autorzy opisują pozytywne strony migracji Ukraińców do Polski, ich przydatność dla gospodarki.

- „Wtedy kilku polskich plantatorów truskawek zaorało uprawy bo Ukraińcy nie przyjechali na zbiory z powodu niskiej stawki”
- „Ukraińcy są dla nas bardzo wartościowymi imigrantami - podkreślił dodając, że przyjeżdżają do Polski przede wszystkim do pracy, łatwo się też u nas asymilują”

Negatywne aspekty w kontekście ekonomicznym to przede wszystkim „zabieranie miejsc pracy” przez ukraińskich pracowników.

- „Udaje. Do tego Ukraińcy stosują dumping cenowy bo są zatrudniani w firmach na Ukrainie pracując w Polsce a u Nas Polacy wywalani są z pracy. To milion ukradzionych Polakom Miejsc pracy”
- „Bo Ukraińcy pracują za mniejsze stawki i nie upominają się o swoje prawa więc są tanim pracownikiem... Jak dla mnie to też dziwna sytuacja”

Dodatkowo odnajdujemy głosy, które można opisać jako krytyczne wobec kapitalizmu, globalizacji, procesów migracyjnych jako takich.

- „Ukraina, nareszcie wolna i niezależna, Vivat! Kobiety ukraińskie będą obcierać gówna starcom «lepszego sortu» o Ukraińcy wyprą Polaków i Bułgarów z budów europejskich. Niech się święci bezrobocie i prywatyzacja”
- „Bo w Polsce też Ukraińcy napierdalają w malinach. A polski magister na wyspach jest nic nie warty, bo tu wszystko musi być Royal”
- „Ale nie o tym Europa rozmawia. W Polsce Ukraińcy pełnią tę samą rolę, którą w przeszłości pełnili Portugalczycy we Francji czy Turcy w Niemczech. Czyli - serwis sprzątający dla kobiet i proste prace budowlane dla mężczyzn”

Ukraina vs Rosja

Toczący się konflikt pomiędzy Ukrainą i Rosją musiał znaleźć odzwierciedlenie także w polskich mediach społecznościowych. Pierwsze, co zauważamy, to posty relacjonujące sytuację w rejonach konfliktu.

- „Ukraińcy nie kontrolują granicy. Rosja blokuje misji OBWE dostęp”

- „Sześciu rosyjskich wojskowych skazały dotychczas ukraińskie sądy za udział w konflikcie w Donbasie po stronie separatystów, a przeciwko kolejnym”
- „W niektórych przypadkach Ukraińcy otwierali ogień w odpowiedzi na ataki. Tradycyjnie napięta sytuacja utrzymuje się na odcinku donieckim - przekazał sztab”

Pojawiają się także głosy, które opisują konflikt ukraińsko-rosyjski ze względu na perspektywę jego wpływu na polskie społeczeństwo.

- „Ukraińcy chcą nas ‘wkręcić’; w konflikt militarny z Rosją. Obecnie szykują się do ‘wyzwoleni’; Donbasu a dalszym celem bliższego zadania jest inwazja”

Jeszcze inna grupa postów odnosi się ze zrozumieniem do ludzi, którzy z powodu wojny opuszczają terytorium Ukrainy.

- „A ja się im nie dziwię. Na wiosnę to już będzie siódma z kolei mobilizacja na Ukrainie (chodzi te porozumienia pokojowe z Mińska). Kto normalny by nie uciekał?”

Sport

Co ciekawe i charakterystyczne dla mniejszości Ukraińskiej – ze względu na bliskie i historycznie długie sąsiedztwo, a także na wielkość społeczeństwa ukraińskiego – wiele wątków dotyczących Ukraińców koncentruje się na „świecie życia codziennego”. W tym obszarze mieszczą się także wszelkie doniesienia i wzmianki związane ze sportem.

- „Także Ukrainiec Ihor Tyszczenko, który przyzwoicie wypadł w środę i szkoleniowiec chciałby go zatrzymać we Wrocławiu. Kontrakt nie został jeszcze jednak”
- „Bałaszow to szósty Ukrainiec w historii Wisły. Najlepiej dał się poznać Sydorenko”

- „Zmagania ukończyło wtedy aż 1171 osób, a bieg zwyciężyli Ukraińiec Andrzej Starżyński i Polka Magda Kłoda”
- „także Paweł Zabielski, który grał już w Lublinie w zeszłym sezonie. W bramce występował młody Ukraińiec – Taras Nychyk, który jesienią bronił barw a-klasowych Błękitnych Dys”

Newsy, wypadki

Podobnie, w kategorii „wydarzeń życia codziennego” możemy rozpatrywać teksty pokazujące Ukraińców jako bohaterów wydarzeń relacjonowanych przez media.

- „22-letni Ukraińiec w nocy 23 stycznia na 24 stycznia zaginął w okolicach Wałów Chrobrego w Szczecinie”
- „Kierowca BMW, który potrącił 13latkę na Ursynowie i uciekł zatrzymany. To 22letni Ukraińiec”
- „Funkcjonariusze Straży Granicznej ujawnili, że Ukrainka chcąc przekroczyć granicę posłużyła się paszportem nastolatki”

3.2.3 Mniejszość romska

Porządkując według najpopularniejszych kategorii:

piosenki, przysłowia, frazeologizmy, folklor

Romowie jako mniejszość są zakorzenieni nie tylko w polskim społeczeństwie, ale także w polskiej kulturze i języku. Stąd też wiele wypowiedzi w Internecie dotyczy romskiego/cygańskiego folkloru, piosenek o Cyganach/Cygankach. Pojawiają się także zwroty frazeologiczne (np. „włóczyć się jak Cyganie z taborem”), które pełnią funkcję ubarwiająca w wypowiedziach dotyczących zupełnie innych tematów.

- „miliście tyle wspólnego z bawieniem się z dziećmi co cygan z mydłem”

- „a twój internet bd działał szybko jak cygan na autostradzie”
- „Cygan pożywi się tylko raz”
- „Byli ponoć przy męce Chrystusa, a jedna stara Cyganka zdołała nawet ukraść gwóźdź do krzyżowania i schować go w po-
łec słońiny”

Przeszukując media społecznościowe, odnaleźć można wiele dowcipów o Cyganach odwołujących się do narosłych przez lata stereotypów. Widzimy tu odwołania do kolejnego motywu – „cygana-złodzieja”.

- „Co robi Cygan w łazience ? Bierze prysznic”
- „Cygane w salonie subaru @? Rozkrecaja impreze”

złodziejstwo/oszustwo/przekręt

- Najczęściej pojawiającym się stereotypem odnoszącym się do Romów jest stereotyp złodzieja/oszusta. W wielu wypowiedziach widzimy, że nie odnoszą się one do faktów, realnych wydarzeń, są po prostu przywołaniem funkcjonujących uprzedzeń. Równolegle widzimy posty, które powołują się na opinie innych o kradzieżach dokonywanych przez Romów. I wreszcie są też wypowiedzi przytaczające konkretne sytuacje związane z kradzieżami.
- „od stuleci sa to cyganie -nieroby i zlodzieje”
 - „Romowie , którzy od tysięcy lat żyją z żebractwa i kradzie-
zy , nie nadają się do rozwiń całośćjakiejkolwiek resocjalizacji
i edukacji . Oni są bezwartościowi”
 - „Ok. Cygan albo inny podczłowiek ukradł Dagmarowi ifona,
a ona nadal nie wie jak go znaleźć”
 - „No i jeszcze moją sąsiadkę okradziono, prawdopodobnie
była to cyganka”

- „na poniedziałek przyjedzie do nas do roboty cygan Marcin :D wiem od kumpla że lubi kraść więc trzeba będzie uważać na tego kolegę i jego kumpli którzy będą go odwiedzać bo to nieźle złodziejaszki”

inne

W tej kategorii pojawiają się argumenty rasistowskie mówiące o „czystości polskiej/białej rasy”.

- „To pokazuje ile mamy do odrobienia i to w bardzo krótkim czasie , bo w przeciwnym razie rasę Polską zastąpią cyganie , żydzi , ukraińcy , i Bóg wie kogo tu jeszcze sprowadzą ?”

Romowie opisywani są jako migranci, niechciani w Polsce przybysze z innych państw, najczęściej Rumunii. W wypowiedziach internautów przewija się kwestia niemożności integracji, braku wiary w funkcjonowanie wielokulturowego społeczeństwa.

- „murzyny, cyganie , muzułmanie i inni imigranci - wszyscy działają w ten sam sposób. żyją sobie na koszt państwa nie stosując się do żadnych zasad, i w zamian dając jedno wielkie ciepłe gówno. co z tego, że morderstwa, zamachy, gwałty,”
- „Romowie przywędrowali z Indii ,tamtejszy klimat jest dla nich znacznie bardziej przyjazny .Czas wracać”

Jeszcze innym często pojawiającym się motywem jest negatywne, wrogie pisanie o wszystkich mniejszościach, traktowanie osób przynależnych do tych grup jako gorszych obywateli. W wypowiedziach widzimy brak rozróżnienia pomiędzy poszczególnymi mniejszościami etnicznymi/narodowymi, co jest istotne, gdy pojawiają się argumenty odnoszące się do zdomowienia czy asymilacji.

- „a jak dla mnie to w tv i reklamach mogą być nawet sami geje, lesby, transy, cyganie , muslimy itp itd. Po prostu wyp?%!@@ę antenę na amen i się”

Wiele kontrowersji wywoływały wydarzenia bieżące, np. sprawa koczowiska Romów we Wrocławiu. Ta sprawa spowodowała natychmiastowe przywołanie negatywnych stereotypów dotyczących Romów i używanie ich jako argumentów w debacie.

- „Ej sorry, trochę Polski widziałem i Wrocław to najbardziej zasyfione miasto w którym byłem. j@%%ni cyganie , żulerstwo i patola są tam na porządku dziennym. Rezydowałem na Bema, okolice biedronki to j@%%na strefa wojny. Cygan na cyganie”
- Pojawiają się żądania, by mniejszości, w tym Romów, pozbawić jakichkolwiek preferencji w relacjach z państwem. Sprowadza się to do traktowania Romów jako „nieobywateli”, wszelkie świadczenia socjalne dla tej grupy są traktowane jako „oburzające”, „niesprawiedliwe”.
- „Tylko dlaczego ich socjal ma przewyższać nasze renty a niekiedy i emerytury. To my tworzyliśmy dochód narodowy i spokojnie mamy patrzeć jak obcy śmietankę zlizują. Wystarczy że u nas romowie traktowani są jak święte krowy”
- Znaczną część wpisów stanowią jednak wyzwiska, wulgaryzmy, negatywne określenia przywoływane bez wskazania kontekstu czy powodu do formułowania takich opinii. Nazwa „cyganie” pojawia się dla określenia osób, które nie radzą sobie w życiu, lub stanowią zagrożenie dla porządku społecznego.
- „Tego rodzaju niebezpieczeństwa to i u nas w Polsce czyhają w różnych miejscach. Ale przynajmniej cyganie i żule nie wysadzają się na środku ulicy. Taki element społeczny jest niestety w każdym kraju”
- „Coraz więcej sklepów zostaje zamkniętych, większość osób na ulicach to starzy ludzie, albo menelstwo/ cyganie ...weź tu żyj”

3.2.4 Mniejszość żydowska

W analizowanym materiale najczęściej pojawiały się teksty odnoszące się do wspólnej, polsko-żydowskiej historii. Jednak kon-

tekst przywołania wydarzeń minionych jednoznacznie odsyłał do krzywd, jakich Polacy doznali od Żydów. Najczęściej internauci wspominali czas drugiej wojny światowej i najbliższe lata po jej zakończeniu. Oczywistym jest, że nie sposób oszacować, jak wielu Polaków podziela te poglądy, ale śmiało możemy postawić tezę, że rachunki krzywd ciągle jeszcze nie są wyrównane w świadomości wielu internautów.

- „zapewne nie rozliczą się tylko będą fałszywie oskarżać Polaków o mord na Żydach, tym samym Żydzi będą oddalać od siebie (i od nazistowskich Niemiec) jakikolwiek udział na swoich braciach Żydach”
- „20 000 zamordowanych polskich chłopców tylko za to że byli Polakami, po latach prawda wychodzi na jaw, to Żydzi mordowali Polaków Izraelska gazeta Maariv z 21 lipca 1971 r. wyjawia końcowy sekret katyńskiej masakry”
- „Barani łbie, NKWD to byli Żydzi , ale oni już niewiele mają w Rosji do powiedzenia, więc nie porównuj sytuacji. A USA w 1939 razem z Londynem finansowali Hitlera i nazizm, tak jak teraz finansują, zbroja i szkoła ISIS, banderowców”

W odniesieniach historycznych przewija się motyw Żydów, którzy byli członkami aparatu bezpieczeństwa komunistycznego państwa lub po prostu zwolennikami tego ustroju.

- „Rebelia na Kresach. Inwazję Sowieców witano kwiatami Inwazja sowiecka uruchomiła masowy bunt na ziemiach wschodnich. Białorusini, Ukraińcy, Żydzi i polscy komuniści witali bolszewików kwiatami”
- „Żydzi zawsze tacy byli dla Polaków, jak mu Polska śmierdzi to niech spir..ła do Izraela lub do Niemców”
- „Tak samo oddadzą krew jak Żydzi w czasie II woj. Światowej, którzy do polskich żołnierzy strzelali z okien i z za węgła oraz prowadzili łapanki Polaków ,aby zapełnić pociągi do Katynia i Syberii”

Jeszcze innym wątkiem jest odwoływanie się do historii bardziej odległej, wykraczanie poza relacje budowane w XX wieku.

- „Po szybkim opanowaniu Kazimierza, Szwedzi oblegli sam Kraków. W trakcie oblężenia Żydzi wykorzystali okazję do przysłużenia się najeźdźcom i wzbogacenia się”

Nie wszystkie odniesienia historyczne w analizowanych wpisach odsyłają nas do jednostronnie widzianej historii polsko-żydowskiej. Żydzi jako mniejszość zamieszkują ziemię polskie na tyle długo, że nie brakuje różnorodnych motywów historycznych.

- „W Rosji było we władzach rządowych i partyjnych w roku 1917 Żydów 53.9%, a w roku 1935 odsetek żydowski podniósł się na 95.9%. Dodajmy tylko, że tak jest wszędzie a wszędzie, gdzie tylko zapanuje państwowość socjalistyczna”
- „chrześcijanie to wspólnota chrześcijańska, bez żadnych papieży i całej masońskiej hierarchii, prawosławni to prawdziwi chrześcijanie dlatego żydzi za sanacji palili cerkwie a teraz Ukraińcy robią to samo”

Oddzielną grupę stanowią posty, w których pojawia się wątek Holocaustu. W sieci znajdziemy pełen przegląd opinii na ten temat, w tym również teorie, że Holocaust to wymysł Żydów, lub nawet, że to ich dzieło.

- „Niestety prawda jest bolesna i im szybciej się z nią pogodzimy tym lepiej. @TwardoStopy: Żydzi uczestniczyli w holokauście, wielu wydawało Niemcom swoich braci, niektórzy współpracowali z nazistami, byli strażnikami w obozach i przez palce”
- „Holokaust holokaust czy to nie wymysł ŻYDÓW by usprawiedliwić swoje zbrodnie na innych narodach , Słowianach jak i swoich pobratymcach, czy Holocaust ma być usprawiedliwieniem dla ich zbrodni ???”

W badanym materiale pojawiało się bardzo wiele fragmentów tekstów, których autorzy byli krytycznie nastawieni do konkretnych osób, wymienionych z imienia i nazwiska, przypisując je jednocześnie do mniejszości żydowskiej. Najczęściej oskarżaną osobą był Jan Tomasz Gross (autor m.in. książki *Sąsiedzi i Żłote żniwa*).

- „Jan Gross, bezczelny Żyd ,zjadły ANTYPOLAK, autor kłamliwych słów na temat relacji polsko-żydowskich w czasie II wojny światowej”
- „Temu panu Gross czy jakoś tak coś się pokręciło,to żydzi zabili więcej Polaków niż Niemców bo lizali niemcom dupy np.powitanie Niemców w Pabianicach w 1939r.Albo zajmowali się donoszeniem na Polaków pomagającym ich rodakom”
- „Czytaj: Żyd , syn bolszewickiego agenta pluje w USA na "naszą Polskę, Polskę pra > wdziwychpolakow. [...] Żyd i sprz > edawczyk i pewnie bolszewik”

Również inne osoby znane w życiu publicznym są wywoływane lub upominane po nazwisku. Dotyczy to osób publicznych rozpoznawalnych zarówno w Polsce, jak i w Europie.

- „Dlaczego wy żydzi (Jerzy Stuhr, Hartman itd.) zawsze narzucacie gojom co mają robić a nie wymagacie od waszego zbrodniczego Izraela by przyjął choćby 1 uchodźcę?”
- „Żyda, Schulze, szefa parlamentu jew-ropejskiej unii”
- „A My w Polsce mamy Żydówkę Kopaczową, czyni wszystko by Nas Polaków u Podlić i Zniszczyć. Tusk zamordował nie tylko Stocznie, Ale Całą Gospodarczą Polskę. Ten Wredny Głupol, Kazał Nam Polakom Wyzbyć się Polskości”

Kolejny motyw, który często przewijał się w wypowiedziach internautów, łączył Żydów z tematem uchodźców przybywających do Europy. Przede wszystkim dużą popularność w sieci zdobyła teoria, że exodus ludzi z Bliskiego Wschodu jest zaplanowany i kierowany przez Izrael.

- „Uchodźcy wytwór polityki Międzynarodowego Żyda Może nie należy bagatelizować słów straszącego Polaków Żyda, Schulze, szefa parlamentu jew-ropejskiej unii, że zmuszą nas do przyjmowania uchodźców”
- „Moim zdanie to koronkowa żydowska robota ten zalew Europy Islamskim spadem”
- „Za falą islamskich uchodźców zalewających Europę stoją Żydzi , którzy chcą zniszczyć chrześcijaństwo”

Część z piszących wspomina o motywach finansowych, o tym, że solidarność z uchodźcami z Syrii musi mieć uwarunkowania finansowe. Drugim wątkiem jest zarzut stawiany Izraelowi, że pomimo sąsiedztwa z Syrią nie przyjmuje uchodźców.

- „Żyd broni imigrantów z Syrii... to na pewno musi mu się jakoś opłacać. Akurat swoje miłosierdzie pokazują aktualnie w Izraelu”
- „Niech ten pajac lepiej powie, ilu uchodźców z Syrii przyjmą Żydzi , skoro nas tak krytykuje. Przecież Żydzi są tacy wyrozumiali i współczujący”

Innym często powtarzającym się motywem jest wskazywanie Żydów jako grupy, która dąży do dominacji, do zdobycia władzy nad całym światem. Sugestie autorów poszczególnych wpisów odwołują się do idei tajnych wpływów, jakie Żydzi lub żydowskie organizacje mają w Polsce, Unii Europejskiej czy ogólnie w zglobalizowanym świecie. Niektóre wpisy pokazują ciągłość tego dążenia do dominacji od czasów starożytnych. Konsekwencją opisywanych „żydowskich rządów” jest pogarszająca się sytuacja w Polsce, migracja, kryzys uchodźczy. Co ciekawe, autorzy takich poglądów widzą spisek w każdym rządzie, bez względu na jego polityczną orientację.

- „Żydom wystarczyło wysłać w świat tylko 12-tu Apostolów aby podporządkować sobie (no, nie od razu) ówczesny świat zawarty w Cesarstwie Rzymskim”

- „wpierw trzeba rozpoznać kto u nas rządzi i dlaczego Polacy mają źle- i będą mieli źle dopóki na górze w Polsce w większości rządzą żydzi - proszę sobie poczytać, bo naród mamy nieuzmysłowiony w tej kwestii”
- „Pytanie dlaczego lukę po Polakach wypełniają na Polecenie Żyda (brytyjskiego milionera) Syryjscy protestanci. jeden z ocalonych wtedy dzieciaków, dziś milioner pan (Lord) George Weidenfeld, postanowił się odwdziżyć Braciom Plymucki”
- „Trzeba pomoc uchodźcom za wszelka cene tylko Polacy zbyt opieszale opuszczaja Polskę. Do 2015 roku co najmniej połowa Polakow powinna opuscic Polske by zrobic miejsce Arabom, bo tak zarzadzili Żydzi z Grupy Bilderberg”
- „Na żądanie międzynarodowego żydostwa z USA zwalczającego Rosję i jej firmy paliwowe, żydo-rząd PiS nakazał PKN Orlen dokonać zakupu od firmy Jukos (własność Chodorowskiego) rafinerii w Możejkach, która przynosi straty polskiej rafinerii”

W analizowanych tekstach pojawiają się również odwołania lub bezpośrednie nawiązania do tradycyjnych stereotypów opisujących Żydów. Są to odniesienia zarówno do wiedzy potocznej, jak i wyobrażenia o funkcjonowaniu judaizmu jako religii, czy jeszcze ogólniej – kultury żydowskiej.

- „na komentarze typu wyglądasz jak żyd odpowiem że kurde wiem, ale nie jestem haha XD”
- „Niemiec znalazł, Polak kopał, Rusek żądał, ale Żyd wziął Czyli złoty pociąg i bezbłędna puenta Maxa Kolonko”
- „Nie oddamy Polski Żydom. Wklejam wersety Talmudu tak dla przypomnienia , o korzeniach pedofili Gittin 69a. By wyleczyć swoje ciało, Żyd powinien wziąć proch, który leży w obrębie cienia pozadomowej toalety”
- „bo cała Ameryka to żydzi , i chcą zawłaszczyć nasz kraj”

Wśród komentarzy zamieszczanych w Internecie znajdujemy wiele wypowiedzi odnoszących się bezpośrednio do świata polityki. Głównym ich tematem jest wskazywanie kolejnych osób żydowskiego pochodzenia wśród polityków, partii, organizacji.

- „Heubner to żydówka ... Ta druga to ch... wie zapewne jakiś mischling żydo-lewacki a ten SB to wiadomo ...Ciekawe co zdrajca ruda menda Thusk im naobiecował...Zakaz wstępu do Polski dla Tych żydolewackich oszołomów”
- „Kowalski nie obarcza odpowiedzialnością za kiepską sytuacją państwa Żydów tylko sprzedajne elity władzy. To Braun ma manię na tym punkcie, a nie Kowalski. Panie Marianie, nie żydzi , nie brak suwerenności, nie narodowe państwo”
- „Niech startują w wyborach do Knesetu. Przecież to sami żydzi”
- „PO- NIE JEST PARTIĄ POLAKÓW - tylko PARTIĄ ŻYDÓW - i realizuje ich cele: PRZYKŁADY- ogrom członków PO, rządu i posłów- to Żydzi , pod polskimi nazwiskami. ZADŁUŻYLI POLSKĘ o 700 mld- we wskazanych BANKACH ŻYDOWSKICH, ZABRALI POLAKOM”

Inne pola tematyczne wskazane w kluczu kodowym nie pojawiają się tak często, jak powyższe, warto jednak krótko je tu omówić.

Do takich tematów należą:

- państwo Izrael – a dokładniej krytyka Izraela, wskazywanie na światowe wpływy tego kraju, konflikt z Palestyńczykami
 - „Pomroki hitlerowskiego Lebensraum w dzisiejszym Izraelu. Tak jak Niemcy, przekonani przez Hitlera, że mają naturalne prawo rozszerzać swoją przestrzeń życiową, swoje Lebensraum, tak dzisiejsi Żydzi uważają siłę militarną za”
 - „Co to za śmieszny twór i kto go finansuje - niech Żydzi się nie wypowiadają w temacie i zainteresują losem jaki zgotowali u siebie Palestyńczykom.Brak słów by określić ich działania na świecie, chciwość i chęć okradania innych”

- kwestie odnoszące się do religii, w szczególności judaizmu, chrześcijaństwa, islamu. Potencjalny konflikt pomiędzy przedstawicielami tych religii jest często podejmowanym tematem.
 - „Tak proszę Pani. Te Święta są Katolickie i dlatego wolne dni na ich uczczenie są dla Katolików. Żydowski Jom Kippur, czy muzułmański Ramadan też są dla wszystkich? Ogólnie chodzi o to, by nie trąbić wszędzie o świeckości, gdy samemu”
 - „Szejk Muhammad Ajed powiedział: Niewierni chcą nas dręczyć. Chcą nas upokorzyć. Koran mówi: Żydzi i chrześcijanie nigdy nie będą z was zadowoleni”
 - „Ale oni Żydów tak jak i Chrześcijan nienawidzą. Żydzi o tym wiedzą ale mają większy instynkt samozachowawczy niż chrześcijanie”
 - „Kultura muzułmańska to skopać bezbronne kobiety. Muzułmanie to wilki w owczych skórach, podobnie zresztą jak żydzi”
 - „jak Polsko nie będzie katolicko to nie zdobędą jej żydzi i muzułmanie, no to siedzicie w d..pie światowego NWO pod wodzą szamanów abrahamowych”
 - „Wrogiem Żydów są Muzułmanie i Chrześcijanie i mam wrażenie że Żydzi postanowili napuścić jednych na drugich by się nas i muzułmanów pozbyć”ścijaństwa, islamu. Potencjalny konflikt pomiędzy przedstawicielami tych religii jest często podejmowanym tematem.
 - “Tak proszę Pani. Te Święta są Katolickie i dlatego wolne dni na ich uczczenie są dla Katolików. Żydowski Jom Kippur, czy muzułmański Ramadan też są dla wszystkich? Ogólnie chodzi o to, by nie trąbić wszędzie o świeckości, gdy samemu”
 - “Szejk Muhammad Ajed powiedział: Niewierni chcą nas dręczyć. Chcą nas upokorzyć. Koran mówi: Żydzi i chrześcijanie nigdy nie będą z was zadowoleni”
 - “Ale oni Żydów tak jak i Chrześcijan nienawidzą. Żydzi o tym wiedzą ale mają większy instynkt samozachowawczy niż chrześcijanie”
 - “Kultura muzułmańska to skopać bezbronne kobiety. Muzułmanie to wilki w owczych skórach, podobnie zresztą jak żydzi”

- “jak Polsko nie będzie katolicko to nie zdobędą jej żydzi i mu-
zułmanie, no to siedzicie w d..pie światowego NWO pod wo-
dzą szamanów abrahamowych”
- “Wrogiem Żydów są Muzułmanie i Chrześcijanie i mam wra-
żenie że Żydzi postanowili napuścić jednych na drugich by się
nas i muzułmanów pozbyć”

4

Media społecznościowe w Polsce – różnice w postrzeganiu mniejszości

W ostatnich miesiącach wiele mówi się i pisze na temat mowy nienawiści, wskazując Internet jako główne medium odpowiedzialne za narastanie tego zjawiska. Obserwatorzy zwracają uwagę na mowę nienawiści wobec mniejszości. Przytoczone powyżej analizy pokazują nam jednak, że trudno mówić o jednolitym zjawisku. Wspólne dla wszystkich omawianych mniejszości i wszystkich kanałów komunikacji jest negatywne nastawienie nadawców oraz posługiwanie się stereotypami.

Jednak już sama tematyka wypowiedzi w mediach społecznościowych jest ściśle uzależniona od konkretnej mniejszości. Charakter mniejszości (narodowa, etniczna, religijna) silnie wpływa na rodzaj przekonań. Różnice w postrzeganiu mniejszości przekładają się na różnice w dyskursie o mniejszościach. Warto o tym pamiętać i bardziej wnikliwie analizować nawet bardzo negatywne wypowiedzi.

Najważniejsze wnioski dla mniejszości afrykańskiej:

- najczęściej kojarzone z Afrykańczykami słowo „murzyn” w bardzo wielu wypowiedziach nie odnosi się zupełnie do ich kontekstu. Słowo to stało się oddzielną, często abstrakcyjną kategorią, którą Polacy posługują się w odniesieniu do siebie samych, by wskazać charakterystyczne cechy. Najczęściej takie użycie słowa „murzyn” odnosi się do wykonawcy ciężkiej pracy, która nie spotyka się z godziwym wynagrodzeniem,

- w Internecie znajdziemy wiele opisów przemocy i gwałtów przypisywanych Afrykańczykom. W relacji w polskich mediach opisy te dotyczą innych państw i społeczeństw. Pełnią bardziej rolę straszaka niż przedstawienia realnego zagrożenia,
- określenie „murzyn” na stałe weszło do języka polskiego, oznaczając np. rodzaj ciasta czy będąc popularnym imieniem dla psa.

Kluczowe wnioski dla mniejszości ukraińskiej:

- Ukraińcy mieszkający w Polsce są mniejszością na tyle dużą, że w wielu wypowiedziach w mediach społecznościowych są opisywani/wspominani nie tylko stereotypowo (jak ma to miejsce w przypadku innych mniejszości w Polsce), ale w kontekście realnych zachowań/sytuacji/problemów,
- kluczową rolę w kształtowaniu opinii o mniejszości ukraińskiej pełni stosunek do wspólnej historii – najbardziej negatywne głosy odnoszą się do katalogu krzywd historycznych, w szczególności czasu drugiej wojny światowej,
- wątkiem poruszonym w wielu postach i wypowiedziach są kwestie gospodarcze, zwłaszcza dotyczące rynku pracy, płacy minimalnej, legalności pracy itp.,
- posty w mediach społecznościowych zdominowane są przez wydarzenia bieżące. W przypadku Ukraińców jest to przede wszystkim konflikt z Rosją, ale także bardziej „zwykcyjne” tematy, jak sport (sportowcy ukraińscy występujący w polskich klubach), codzienna kronika wypadków itp.

Najważniejsze wnioski dla mniejszości romskiej:

- dyskurs internetowy dotyczący Romów oparty jest przede wszystkim na stereotypach. Wielokrotnie pojawiają się wypowiedzi, w których autorzy traktują określenie „cygan” jako inwektywę rozumianą często jako synonim „złodzieja”

- ważkim tematem są kwestie pomocy socjalnej przeznaczonej jako wsparcie dla Romów. W analizowanych wypowiedziach pojawiają się argumenty typu: „dla naszych nie wystarczy, a Cyganom chcą dać”. Wyraźnie widzimy wykluczenie i związaną z tym dyskryminację, odwołanie do figury Rom/ Cygan = Obcy. Taki sposób myślenia idzie w parze z dostrzeganiem bogactwa kultury romskiej, jej wpływu na polską kulturę i wyobraźnię masową,
- analiza zebranych tekstów raz jeszcze potwierdziła znany już paradoks – Romowie to z jednej strony wędrowcy, muzycy i artyści – podziwiani i opisywani w piosenkach, poezji i prozie, a jednocześnie „nieznośni żebracy”, którzy uniemożliwiają „stacelnym obywatelom” spokojne życie.

Najważniejsze wnioski dla mniejszości żydowskiej:

- wspólna, polsko-żydowska historia narzuca kontekst dla większości analizowanych wypowiedzi. Stąd też tak liczne odwołania do czasów minionych, do wydarzeń historycznych,
- w odróżnieniu od tekstów o innych mniejszościach bardzo wiele wypowiedzi odnosi się do konkretnych osób, najczęściej osób publicznych. Szczególnie chętnie są omawiane kwestie ich przynależności do mniejszości żydowskiej,
- ważną rolę odgrywają aktualne wydarzenia na świecie, w tym wypadku jest to kryzys uchodźczy w Europie. Wiele treści dotyczy roli Żydów w tych wydarzeniach, działaniom podejmowanym przez Izrael, itp.
- w wielu wypowiedziach odnajdujemy nawiązania wprost do najpopularniejszych stereotypów opisujących Żydów,
- współczesna polityka polska i europejska to punkt odniesienia dla wielu z analizowanych postów.

Bibliografia

1. *Badanie opinii publicznej na temat integracji obywateli państw afrykańskich w Polsce*, (red.) Duński P., Średziński P., Warszawa 2015: Fundacja „Afryka Inaczej”
2. Batorski D., *Polacy wobec technologii cyfrowych – uwarunkowania dostępności i sposobów korzystania*, *Diagnoza Społeczna* 2013, *Warunki i Jakość Życia Polaków – Raport*, [Special issue], *Contemporary Economics*, 7, 2013
3. Bilewicz M., *Kiedy kontakt osłabia uprzedzenia? Kategoryzacje społeczne i temporalne jako warunki skuteczności kontaktu międzygrupowego*, „*Psychologia Społeczna*”, luty 2006, s. 63-74
4. Bilewicz M., Marchlewska M., Soral W., Winiewski M., *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*, Warszawa 2014: Fundacja im. S. Batorego
5. Margrit Schreier, *Qualitative Content Analysis in Practice*, Thousand Oaks: Sage 2012
6. *Stosunek do innych narodów*, Komunikat CBOS nr 14/2015, Warszawa 2015: Centrum Badania Opinii Społecznej
7. *Stosunek do innych narodów*, Komunikat CBOS nr 53/2016, Warszawa 2016: Centrum Badania Opinii Społecznej
8. Stefaniak, A., Witkowska, M., *Społeczne kontakty Polaków, czyli czy znamy ludzi innych niż my sami i czy chcemy ich poznać?*, Warszawa 2014: Centrum Badań nad Uprzedzeniami
9. Troszyński M., *Analiza treści witryn internetowych z wykorzystaniem automatycznego kodowania*, w: *Metody badań online*, (red.) Siuda P., Gdańsk 2016: Wydawnictwo Naukowe Katedra